Бүхы оронуудай пролетаринар, нэгэдэгты!

БУРЯАД ҮНЭН

СОВЕТСКЭ СОЮЗАЙ КОММУНИС ПАРТИИН БУРЯАДАЙ ОБКОМОЙ, БУРЯАДАЙ АССР-эй ВЕРХОВНО СОВЕДЭЙ, МИНИСТРНҮҮДЭЙ СОВЕДЭЙ ОРГАН

1921 оной ... гарана. | № 38 (18361) | **1990 оной февралиин 15, четверг** | Сэн 3 мүн.

КПСС-эй ЦК-гай ФЕВРАЛИИН (1990 ОН) ПЛЕНУМ ДЭЭРЭ ҺАЙШААГДАҺАН ПРОЕКТ

РХЫ ЁҺОТО, ДЕМОКРАТИЧЕСКА СОЦИАЛИЗМ ТЭЭШЭ

(Партиин XXVIII съездын үзэмжэдэ табигдаха КПСС-эй ЦК-гай платформо)

даа хүнүүдтэ ёһотой һайн ажабайдал хангахын, манай агуу ехэ ороной хүсые элсүүлхын тула хүшэр бэрхэшээлтэйшье, орёо түбэгтэйшье һаа, үнэн зүб зам болоно. Манай обществые гэдэргэнь бусаахые гү, али тэрэниие граждан хёмороо зүришэлдөөндэ түлхижэ оруулхые һэдэһэн бүхы хүсэнүүдтэ эсэргүүсэжэ, энэл замаар зоримгойгоор, залан сэхээр дабшаха хэрэгтэй.

Бэелүүлэгдэжэ эхилһэн хубилалтануудые эршэдхэхэ, орёо шухала социально-экономическа ба политическэ зорилгонуудые хурдан түргэнөөр шиидхэхэ гээшэ мүнөө үндэһэн шухала асуудал мүн. Ажахы эрхилэлгын ба хүтэлбэрилгын хуушанай гуримай гол түлэб хүсэеэ бууранһан, харин тиихэдэ шэнэ онол аргануудай үшөө дүүрэн хүсөөрөө хүдэлжэ захалаагүй үе шатада хүрэжэ ерэбэбди. Энэ дамжан оролгын үедэ түни түбшэн бэшэ, тогтууригүй байдал тохёолдоно, хүтэлбэрилгын ёһо гуримууд һуларуулагдажа, хүнүүдэй ухаан бодолдо үймөө хүлгөө татана. Хэрбээ тэрэ унжагайрха болоо һаа, арад зондо хангалтагүй муухай, горитой ехэ хойшолонгуудтай байхадаа магадгүй.

Эрид шууд ябуулгануудые хэхэ, хараалагдаһан хубилалтануудые эршэмтэйгээр бэелүүлхэ нэгэл арга бии.

Дурадхагдаһан платформо, тэрэниие съезд дээрэ баталан абаһанай һүүлээр, партиин шэнэ Программые зохёотор, дамжан оролгын үе сагай эрхэ байдалда коммунистнуудай хүдэлмэриин залан сэхэ үндэһэ һуури, политическэ хараа шэглэлнүүдэй гурим болохо зэргэтэй.

I.

шэнэдхэлгын удхань юуи бэ, үзэл сурталай-политическэ мэридэ ямар юумэнһээ ха, юу үлөөхэ хэрэгтэйб?

битаая оруулдаг ажалшадай бусад партинуудта, тэрэ тоодо социал-демократическа партинуудта үндэһэ баримтагүйгөөр хандаха ябадалые буруушаанабди.

Оронуудай хоорондохи харилсаа холбооной улам үргэдэлгэ, һунган шэлэлгын эрхэ сүлөөе сахидаг элдэб обществонуудай хамтаараа зэргэ оршон байдаг ниитэ нэгэн бүхэли дэлхэйе байгуулха гээшэ шэнэ үе сагай үндэһэн шухала шэнжэ шанар болоно гэжэ тоолонобди.

Манай урданай ажабайдалда сталинщинын үүдхэһэн юумэ, социалис гол ёһонуудые баһамжалан доромжолгын хойшолонгуудые, мүн өөһэдынгөө ороной ба бүхы хүн түрэлтэнэй хүгжэлтэ дэбжэлтэдэ парти ба арадай оруулжа байдаг бодото хубиие тодоор илгаруулха гээшэ тон шухала гэжэ КПСС тоолоно.

Үнгэрһэн сагые үлүүсэ ехээр һайхашаалга, манай түүхын уршагта үйлэ хэрэгүүд тухай дүүрэн ба хүшэр хүндэ үнэн зүбые мэдэжэ абахые дурагүйдэлгэ, мүн манай түүхэтэ угай баялигай ёһотойл агуу ехэ, үнэтэ шухаг бүхы юумэ зуража хаяха һэдэлгэнүүд адли тэгшэ аюултай байна. Совет хүнүүдэй ажалай ба тэмсэлэй угай холбоо барисаае таһалжа болохогүй.

Уг зорилгогүйгөөр социалис хүгжэлтэ бэелүүлэгдэхэ аргагүй байна. Хэрбээ хүнүүдэй түүхээ мартадаг гү, али тоодоггүй байгаа гээшэ һаань, тэрэ ээлжээндээ бодото үндэһэ һуурияа алдадаг байна бшуу. Түүхэтэ ухаан бодол, Эхэ орондоо дурлал, манай эрхэ байдалда интернационализмтай таһаршагүй холбоотой патриотизм ядаа арад зоной элүүр энхэ байдалай, ажаһууха арга шадабариин түхэл шэнжэнүүд мүн.

Маанадһаа хэдэн арбан жэлээр таһалагдаһан ерээдүйн түхэл шэнжые тодорхойгоор, бүхы шатаарнь зураглан харуулхын аргагүй байна. Энэ хадаа демократиин эрхэ байдалда, хүсэн түгэс соёлой ба эрдэм-техникын дэбжэлтын үндэһэ һуури дээрэ байгуулагдаһан, манай ороной арадуудай, бүхы хүн түрэлтэнэй энэрхы сэдьхэлэй баялигуудта үндэһэлхэ тад ондоо общество болохо байһаниинь элитэ. Байгаалитай хүгжэлтэ дэбжэлтын таһаршагүй холбоотой байһые мэдэрһэн общество хадаа түүхын гол зорилго болоно. Ерээдүйн ниитын эмхиин эдэ түхэл шэнжэнүүд социальна сүлөөрэлгын түлөө арадуудай ажалда, тэмсэлдэ нэбтэрүүлэгдэһэн социалис үзэл сурталай удхые найруулан харуулна.

Социализмые шэлэлгэдэ, Октябриин суртал һургаалнуудта хэлбэришэгүй үнэн сэхэ байхабди: Советүүдтэ — засаг, хүдэлмэришэдтэ — фабриканууд, таряашадта — газар, арадуудта — эб найрамдал, национуудта — өөһэдөө өөһэдыгөө эрхэ сүлөөтэйгөөр тодорхойлолго. Аха үетэнэй оюун ухаан бодолой хүсэн, шэн зориг, Эхэ оронойнгоо аша туһада тэдэнэй шэн габьяа гаргалга, хүшэр хүндэ туршалгануудай жэлнүүдтэ тэдэнэртэ тохёолдуулагдаһан гасалан зоболон тухай нангин дурасхаал бидэнэй зүрхэ сэдьхэлдэ үлэнхэй.

Бидэ социальна үнэн зүбэй һургаалые сахижа ябанабди. Тэрэ олон арбаад миллион хүнүүдые түүхэтэ хүндэ хүшэр байдалһаа гаргажа, манай гүрэниие дэлхэй дээрэ хүсэн түгэс гүрэн болгоһон ажал хэрэгүүдтэ тэдэниие зориглуулаа. Фашис богоолшолгоһоо хүн түрэлтэниие аршалан абаралгада Совет орон шиидхэхы үүргэ дүүргээ, национальна сүлөөрэлгын түлөө тэдэнэй тэмсэлдэ олон арадуудай түшэг тулгуури болоо, дэлхэйн эрдэм, техникэдэ, соёл болбосоролдо һэлгэгдэшэгүй, өөрсэ шухаг хубитаяа оруулаа.

Совет засагай үндэһэ һуури дээрэ түрүүшынхеэ байгуулагдаһан ажал хэлгын, пенсеэр хангагдалгын, түлөөһэгүй һуралсалай ба элүүрые хамгаалгын, бусад социальна аша туһа абаха эрхэ али бүхы хүгжэлтэ дэбжэлтэтэ обществын баялиг болонхой. Эдэ бүгэдэ тухай мартаха гээшэ бодото байдалые, социалис уг зорилго бэелүүлхэ талаар айхабтар ехэ баатаршалга гаргаһан, бүхы бэеэ зорюулһан хүнүүдые хүндэлөөгүй ябадал мүн гэжэ мартаха ёһогүйбди.

Хубилган шэнэдхэлгын ухаан бодолой, зан ябадалай түшэг тулгуурита асуудалнууд иимэл ха даа.

II.

Хүн — партиин политикын гол анхаралда

Бодото дээрээ хүниие ниитын хүгжэлтын гол анхаралда табиха, ажалай ба ажабайдалай һайн эрхэ байдалые, социальна үнэн зүбые, политическэ эрхэ сүлөөе, хүнэй али бүхы талаараа хүгжэлтын, оюун ухаан бодолой һалбаран бадаралгын арга боломжонуудые тэрээндэ олгохо гээшэ гол зорилгомнай болоно гэжэ парти тоолоно. Обществын хүгжэлтэ дэбжэлтэ имагтал энээгээр тодорхойлогдохо ёһотой.

Эрхэтэдэй эрхэнүүд ба сүлөөнүүдые хуулиин үндэһөөр лаб хангаха хэрэг сахилгые дары бэелүүлхые КПСС оролдоно. Ажабайдалайнгаа гол үнэтэ шухаг баялигые эрхэ сүлөөтэйгөөр мэдэрэлгэ, эрхэтэдэй али бүхы эрхэнүүдые хангаха талаар эрид эрьелтэ хэлгэ хадаа хубилган шэнэдхэлгын шухалын шухала түйлалта мүн. Мүнөө эдэ эрхэнүүдые батадхаха; тэдэниие материальна, юридическэ ба политическэ бата бэхи үндэһэ һуури дээрэ табиха шухала.

Парти эдэ бүгэдые аршалан хамгаалха гэбэл:

— **хүниие, эрхэтэнэй нэрэ хүндые,** тэрэнэй гэр байра болон зөөриин ойроо хүртэшэгүй байлгые, бэшэгүүдые абалсалгын ба телефоноор хөөрэлдэлгын нюусануудые хууляар бата найдамтайгаар сахиха;

— **ажаллаха эрхые,** тэрэ тоодо ажалай хэмжээн болон шанартай, тэрэнэй эсэсэй үрэ дүнгүүдтэй тааралдуулан, ажалай түлбэриие лаб хангалгые бэхижүүлхэ; кадрнуудай ажалаар хангагдалгые, тэдэнэй мэргэжэл гү, али хүдэлмэриин газарые хубилгаха баатай болоһон хүнүүдые материальна талаарнь дэмжэхэ шухала байһан тухай хэрэгые бүридүүлхэ;

— общество болон гүрэнэй хэрэгүүдые хүтэлбэрилгэдэ хабаадаха, үгэ хэлэхэ, хэблэлдэ материалнуудые толилуулха, митингнүүдые болон жагсаалнуудые үнгэргэхэ, ниитын эмхинүүд боложо нэгэдэхэ гэхэ мэтэ **эрхэтэдэй политическэ эрхэнүүдые** хүгжөөхэ, бэхижүүлхэ, тиихэдэ хуули гурим, совет хуулинуудай эрилтэнүүд нэринаар сахигдаха ёһотой;

— **зохёохы ажал ябуулга** шэлэхэ, национальна баялиг болохо бэлиг шадабарида хандасадаа эрхэ сүлөө олгохо. Соёлой талаар олон янза байлгые али бүхы талаарнь һайшааха зуураа, парти энэрхы сэдьхэлэй ёһо гуримуудые сахиха, хуурмаг соёлһоо обществые хамгаалха зэргэтэй. Соёл болбосоролдо аралжаа наймаанай талаһаа хандаха гээшэ социализмда таарахагүй байна;

— оюун ухаан бодолой, **шажанда шүтэлгын эрхэ сүлөөгэй ба һүзэг бэшэрэлэй** талаар хүн эрхэ сүлөөтэйгөөр өөрөө өөрыгөө тодорхойлхо. Үзэл бодолой хараануудһаа арсангүй, парти атеистнүүдэй болон шажанда шүтэгшэдэй хоорондохи хөөрэлдөөе гүнзэгырүүлхэ, хүнүүдэй хоорондохи үгээ ойлголсолгодо хубитаяа оруулалсан, хуулинуудай үндэһөөр эрхэ сүлөөтэйгөөр ажалаа ябуулхэ арга бүхы һүмэнүүдтэ олгохо харае шугамаа үргэлжэлүүлхэ;

— эрхэтэдэй эрхэнүүдые хамгаалха, хуули ёһонуудые хамгаалгын ажал ябуулгые бэелүүлдэг ниитын-гүрэнэй комиссинуудые байгуулха талаар **сүүдэй** үүргэ дээшэлүүлхэ.

Хэблэл болон олониитэдэ мэдээсэлнүүдые дэлгэрүүлэн тараадаг бусад хэрэгсэлнүүд тухай шажанда шүтэлгын эрхэ сүлөө ба шажан мүргэлэй нэгэдэлнүүд тухай, Эрхэтэдэй ниитын нэгэдэлнүүд тухай, СССР-һээ гараха ба СССР-тэ ерэхэ гурим тухай, СССР-эй эрхэтэн байха тухай, СССР-эй Арадуудай хэлэн тухай болон эрхэтэдэй политическэ ба хубиин эрхэнүүдые хангаха уялгатай **Хуулинуудые,** бусад хуулиин актнуудые КПСС-эй һаяар баталан абаха гээшэ ехэ удха шанартай байна.

Совет хүнүүдэй экономическа ба социальна эрхэнүүдые хүгжөөн бэхижүүлхые, тэдэнэй һуудал байдалые улам һайжаруулхые парти оролдохо. Энэ талаар тэрэ иимэ зорилгонуудые бэелүүлгэдэ хүсэлэл оролдолгонуудаа гаргаха гэбэл:

— хүн зоной үдэсэ болон түбхинэн нютагжалгые гуримшуулха хэрэгые хангаһан ниитын гүрэнэй **демографическа политика** зохёожо, хууляар баталха;

— КПСС-эй XXVIII съезд дээрэ найруулан тодорхойлогдожо, 2000 он болотор совет бүлэ бүхэниие амяараа байраар гү, али хубиин гэрээр хангаха зорилго табиһан **гэр байрын программые** бэелүүлхэ. Энэнь гүрэнэй, предприятинуудай, кооперативуудай мүнгэ зөөрөөр, хүн зоной нөөсэлгэнүүдээр, хүнгэлэлтэтэй урьһаламжануудаар гэр байра барилгые улам эршэдхэхэ; шанарыень эрид дээшэлүүлхэ эрилтэ табина; гэр байра хубаарилгын хойноһоо ниитын хиналтые шангадхаха; хото городуудые, һуурин тосхонуудые үргэлжэ дээрэнь хүгжөөхэ, эдэнэй болбосон һайн архитектура зохёохо;

— элүүрые хамгаалгада мүнгэ һомололгые нилээд ехэдхэһэнэй, иимэ зорилготойгоор предприятинуудай, һалбаринуудай, республикануудай, нютагай Совёдүүдэй нөөсэнүүдые гүйсэд дүүрэнээр элсүүлһэнэй ашаар **медицинскэ хангалгые** нарижуулан һайжаруулжа, элүүр энхые хамгаалгын эрхые хангаха;

— **оршон тойронхи байгаалиие** лаб сахин хамгаалгые шангадхаха, байгаалиин ... баялигуудые гамтайгаар хэрэглэхэ; ороной, союзна ба автономито республикануудай гүрэнэй экологическа удаан болзорой программа, мүн оршон тойронхи байгаалиие хамгаалха тухай хуулинуудые баталан абаха; байгаалиие сахин хамгаалгын хэрэгүүдые эрхилдэг зургаануудай байгууламжые, ажал ябуулгые нарижуулан һайжаруулха;

— **эрдэм һуралсалай, гэгээрэлэй ба соёлой** бүхы һалбариие хүгжөөхэ, эдэ зорилгонуудаар мүнгэ һомололгые дээшэлүүлхэ; мэргэжэлтэдые һурган бэлдэлгын шанарые эрид һайжаруулха; багшын нэрэ хүндые дээшэлүүлхэ; суртал һургаалнууд болон бэлиг шадабариин хоорондохи үрдилдөө мүрысөөе урмашуулха, оюун ухаан бодолой талаар захиран зонхилхо ябадалые, бүлэг хүнүүдэй аша туһын зээрхэлгые усадхан зайсуулха; соёлой болон оюун ухаан бодолой баялигуудта, түүхэтэ хүшөөнүүдтэ гамтайгаар хандаха; эрдэм һуралсал болон соёлые хүгжөөхын аша туһада ниитын элдэб эдэбхи үүсхэлнүүдые дэмжэхэ; гадаадын оронуудтай оюун ухаан бодолой үнэтэ шухаг баялигуудаа үргэнөөр; эрхэ сүлөөтэйгөөр андалдан абалсаха.

Хубилган шэнэдхэлгын стратеги хадаа манай обществын тон шэнэ байдал тогтоохо хүсэтэ эрхэ нүхэсэл болохо **эрдэм ухаанай үүргые** гүнзэгыгөөр ойлголгодо, **тэрэнэй үрэ дүнгүүдые** нэбтэрүүлгэдэ үндэһэлнэ. Ороной зохёон байгуулхы хүсые хүгжөөлгэ, хэрэглэлгэ хуулиин бата үндэһэ һуурида түшэглэхэ ёһотой. Оюун ухаан бодолой зөөриие аша үрэ ехэтэйгээр хамгаалха гээшэ шухала удха шанартай байна. Дээдэ һургуулинуудай, академическэ ба һалбари һалбариин эрдэмэй эмхи зургануудай бэеэ дааһан байдалай түлөө, тэдэнэй байгууламжануудай элдэб янзэ байхын түлөө парти тэмсэнэ.

Обществын зүгһөө түрүүшын ээлжээнэй туһаламжа, дэмжэлгэ абаха ёһотой социальна бүлэгүүд, хүн зон тухай анхаралаа хандуулга хадаа КПСС-эй ЦК-гай экономическа политикада онсо һуури эзэлнэ.

КПСС эдэ бүгэдые бэелүүлхын түлөө оролдоно гэбэл:

— **эхэнэрнүүдэй** ажалай эрхэ байдалые, ажаһуудалые һайжаруулха талаар, тэрэ тоодо хороогдоһон хүдэлмэриин үдэр, таарамжатай графигай ёһоор хүдэлхэ ажал тэдэнэртэ олгохо, нарайлхын урда тээхи амаралтын, үхибүүнэйнгээ хойноһоо харууһалха амаралтын болзорые нэмэхэ, олон үхибүүтэй болон ганса бэе эхэнүүдтэ предприятинуудһаа олгогдодог түлбэритэй амаралта дээшэлүүлхэ; амаралта болон аргалуулха талаар мүнгэ нэмэжэ түлэхэ; эхэнэрнүүдтэ зорюулагдаһан эрхим һайн шанартай эд бараа үйлэдбэрилгые, эдэнэй һуудал байдал хангалгые үргэнөөр хүгжөөхэ талаар айхабтар ехэ хэмжээнүүдые бэелүүлхэ; тэдэнэй элүүр энхэ байлгада хоротой, хүндэ хүшэр ажалһаа тэдэниие сүлөөлхэ. Политическэ реформын үндэһөөр эхэнэрнүүдые хүтэлбэрилхы хүдэлмэридэ улам үргэнөөр дэбжүүлхэ зэргэтэй;

— **үхибүүдэй** байдалые эрид һайжаруулха, хүүгэдэй эмхи зургаануудые барилгада, энэ хүдэлмэриин шанарые дээшэлүүлгэдэ, үхибүүдтэ эд бараа үйлэдбэрилэн гаргалгые үргэдхэлгэдэ үхибүүдэй үхэлые хороохо хэмжээнүүдые хэлбэришэгүйгөөр бэелүүлхэ;

— залуушуулай аша үрэ ехэтэй политика зохёожо бэелүүлхэ, залуу үетэнэй арга шадабариие үргэдхэхын, тэдэнэй эрилтэ хэрэглэмжэнүүдые хангахын тула үргэн ехэ арга боломжонуудые нээхэ, обществын политическэ, ажахын ба соёлой ажабайдалда тэдэнэй бүрин эрхэтэйгээр хабаадалгада нүлөөлхэ; залуушуулай хүдэлөөе, комсомолые, студентнэрэй болон бусад эмхинүүдые шэнэдхэхэ, тэдэнэй эдэбхи үүсхэлнүүдые дэмжэхэ, бэеэ дааһан байдал тогтоохые үргэнөөр эрмэлзэхэ;

— **инвалидуудай, дайнай ба ажалай ветерануудай** байдалые һайжаруулха; СССР-эй эрхэтэдые пенсеэр хангаха тухай шэнэ хуулиие баталан абаха, бүхы инвалидуудые, дайнай ба ажалай ветерануудые, наһа бараһан сэрэгэй алба хаагшадай бүлэнэрые амяараа гэр байрануудаар ойрын табан жэл соо хангаха, социальна программа зохёохо; медицинскэ хангалгые һайжаруулха, ветерануудай, инвалидуудай өөрсэ онсо эрилтэ хэрэглэмжэнүүдые бэелүүлхэ талаар хараалагдаһан эд бараа ехээр үйлэдбэрилхэ, юумэнэй сэнгүүдэй дээшэлэлгэһээ уламжалан, пенсинүүдые, тэдхэмжэнүүдые дээшэлүүлхэ; пенсиин хэмжээнһээ дулдыдангүй, салин хүлһэеэ гүйсэд дүүрэнээр абаха эрхэ олгохо.

Эрхэтэдэй эрхэнүүд ба сүлөөнүүд тэдэнэй эрхэтэн ёһоной уялгануудтай таһаршагүй холбоотой юм гэжэ коммунистнууд этигэнэ. Общество дотор ажалые хүндэлхэ хэрэгые батадхахын, хуули ёһо болон хуули гуримые хүндэлхэ, социалис Эхэ ороноо хамгаалхаар бэлэн байха, үнэн сэхэ байлга ба сэхэ сэбэр ябадал, һайн һанаан ба энэрхы сэдьхэл, бэеэ һанал бодолоороо шүүмжэлэн абажа ябалга, һэшхэлтэй байлга, хүнэй нэрэ хүндэ, һунган шэлэлгэ гэхэ мэтэ ниитэ хүн түрэлтэнэй үнэтэ шухаг баялигуудые хууляар, сэдьхэл бодолой талаар лаб хангахын түлөө парти оролдосотойгоор хүдэлхэ зэргэтэй.

Хуули бусаар али бүхы юумээр үлүүсэ хангалгануудые, хүнгэлэлтэнүүдые КПСС буруушаана, энэ талаар олондо мэдээсэжэ байхын түлөө тэмсэнэ. Коммунистын нэрэ зэргэ гү, али хүтэлбэрилэгшын тушаал аша туһа хэрэглэхэ талаар ямаршье булюу байдал олгохо ёһогүй. Албан тушаалаа хэтэрүүлхэ ябадалые үндэһөөрнь усадхаха хэрэгтэй.

III.

Ашаг үрэ ехэтэй түсэбтэ-сүлөөтэ дэлгүүрэй экономикын түлөө

Орон доторхи экономическа байдалые тогтууритай һайн болгохо зорилгоор хуули гаргадаг ба гүйсэдхэхэ зургаануудай бүхы шатануудтахи хүдэлмэриие ашаг үрэтэй болгохо хэрэгые эгээл хойшолуулшагүй зорилго гэжэ парти тоолоно. Хэрэглэмжын дэлгүүрые тогтууритай болгохо, нэн түрүүн ехэ болоһон бодото мүнгэ зөөриин ба эд бараагаар хангалгын хоорондохи горитой ехэ алгасалые усадхаха талаар Министрнүүдэй Соведэй зохёон табиһан, СССР-эй Арадай депутадуудай съездын һайшааһан нэгэн бүхэли хэмжээнүүдые хэрэг дээрэнь бэелүүлгэдэ КПСС туһа хүргэдэг байха юм. Абтажа байгаа хэмжээнүүд социальна эли тодо шэглэлтэй байха, түрүүшын ээлжээндэ бага салин хүлһэ абадаг хүн зоной экономическа байдалые һайжаруулха ёһотой.

Хүн зониие эдеэ хоолоор хангалга эгээл хурса асуудал байһан зандаа. Мяха, һү, овощ, газар таряалангай ба мал ажалай бусад продукци үйлэдбэриин ургалтые хурдадхалгын аша туһада **экономикын аграрна секторые** булюу түргэнөөр хүгжөөлгын түлөө КПСС оролдохо.

Газар дээрэ ажахы эрхилэлгын бүхы түхэл янзануудые хүгжөөлгэ, гүрэнэй, кооперативна, хубиин ажахынууд, ажахы эрхилэлгын элдэб ондоо — подрядна, арендна, гэр бүлын болон бусад түхэлнүүдые адли тэгшэ арга боломжотой байлгаха ябадал эдеэ хоолой асуудалые шиидхэлгын үндэһэ һуури болохо ёһотой. Хүдөө ажахын үйлэдбэриин, продукци шанаржуулгын ба хадагалалгын материально-техническэ үндэһэ һуурииие бэхижүүлгэ, полиһоо магазин хүрэтэрхи харгыдань тэрэнэй гээлтые бага болголго хадаа шухалын шухала шэглэл байһан зандаа үлэнэ.

Хубилган шэнэдхэлгын залан сэхэ зорилгонуудай нэгэн гэхэдэ, город болон хүдөөгэй хоорондохи социальна адли байдал байгуулга мүн. Хүдөөгэй ажалшадые болбосон түхэлтэй гэр байраар хангаха, мүнөө сагай һуудал байдал тогтоохо, харгынуудые бариха шэнэ арга боломжонуудые богони болзор соо байгуулха хэрэгтэй.

Арадай хэрэглэмжын эд бараа үйлэдбэрилгын ургалта манай гол анхаралда байһан зандаа. Дэлгүүрые дүүргэхэ талаар урагшаа дабшалта түйлаха арга боломжонуудые үгэхэ хэмжээнүүдэй комплексые бэелүүлгэдэ КПСС туһа хүргэдэг байха юм.

Ехэ процент түлэдэг болоһоной ашаар нөөсэлэлгын кассануудта мүнгэеэ хадагалха ябадалые урмашуулха, страхованиин хэрэгые хүгжөөхэ, олзо оршо үгэхэ эрхэ нүхэсэлтэйгөөр гүрэнэй урьһаламжын облигацинуудые тарааха, гэр байра худалдаха, удаан болзорто хэрэглэгдэхэ эд бараа хожомынь худалдажа абахаар хүн

(Эхин. Үргэлжэлэлынь 2-дохи нюурта).

СССР-эй ВЕРХОВНО СОВЕДЭЙ СЕССИ НЭЭГДЭБЭ

МОСКВА. (ТАСС). СССР-эй Верховно Соведэй гурбадахи сесси хүдэлмэрөө Союзай Соведэй болон Национальностьнуудай Соведэй хамтын заседаняар февралиин 14-дэ Кремль соо эхилбэ. СССР-эй Верховно Соведэй Түрүүлэгшэ **М. С. Горбачёв** оролто үгэ хэлэжэ, сессиие нээгээ.

Сессиин зүблэхэ зүйл элдэб янза, үргэн ехэ юм. 50 асуудал зүбшэн хэлсэгдэхээр хараалагдана. Эдэнэй 20 асуудалынь түрүүшынхеэ хаража үзэгдэхэ. СССР-эй Арадай депутадуудай ээлжээтэ бэшэ съездые һаяар зарлаха тухай СССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй дурадхал зүблэхэ зүйлдэ табигдана. Политическэ байгуулалтын, зөөриин, Совет гүрэниие бэхижүүлгын асуудалнуудай талаар СССР-эй Конституцида зарим хубилалтануудые, нэмэлтэнүүдые оруулхын, манай орон дотор президентын демократическа засаг тогтоохо тухай асуудалые хаража үзэхын тула энэ съезд зарлагдаха байна.

Зөөри тухай, Газар тухай, Социалис предприяти, Налогой гурим тухай, Нютагай өөһэдыгөө хүтэлбэрилгын ба нютагай ажахын юрэнхы үндэһэ һууринууд тухай гэхэ мэтэ экономическа Хуулинуудай проектнүүдтэ, социальна талаар шухала удха шанартай хуулинуудай проектнүүдтэ сесси дээрэ ехэ анхарал хандуулагдаха.

Национальна политикын талаар хуулиие шэнэдхэлгын онсо шухала удха шанартай байһые хараада абажа, ССР Союзай ба союзна республикануудай хоорондохи эрхэнүүдые амяарлаха тухай, СССР-эй Конституциин 72-дохи статьятай таараалдуулан, ССР Союзһаа союзна республикын гаралгада хабаатай асуудалнуудые шиидхэхэ гурим тухай хэдэ хэдэн Хуулинуудай проектнүүд Верховно Соведэй комитедүүдтэ, палатануудай саг үргэлжын комиссинуудта зүбшэн хэлсэгдэхэ. Эрхэтэдэй национальна адли тэгшэ эрхэдэ хамааралсаһанай, СССР-эй газар дайдын ниитэ нэгэн байлгые хүсөөрөө хазагайруулһанай түлөө харюусалга шангадхаха тухай Хуулиин проектые депутадууд мүн лэ зүбшэн хэлсэхэ юм.

Гүрэнэй налог татабариин инспекциин эрхэнүүд тухай, онсо байдалай хууляар хараалагдаһан гурим тухай, ниитын гуримые сахиха талаар СССР-эй МВД-гэй дотоодын сэрэгүүдэй уялганууд ба эрхэнүүд тухай ороной правительствын табиһан Хуулинуудай проектнүүдые зүбшэн хэлсэхээр мүн лэ дурадхагдаа. Зохихо комитедүүд, комиссинууд эдэ хуулинуудай проектнүүд тушаа өөһэдынгөө тобшололнуудые найруулан табиха. СССР-эй Арадай депутадуудай хоёрдохи съездын шиидхэбэритэй зохилдуулан, гэмтэ ябадалтай тэмсэхэ асуудалнуудай талаар СССР-эй Верховно Соведэй комитедые сесси һунгаха байна.

СССР-эй Верховно Соведэй Түрүүлэгшын нэгэдэхи орлогшо **А. И. Лукьянов** сессиин зүблэхэ зүйл ба хүдэлмэриин гурим тушаа СССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй дурадхалнуудтайгаар заседани дээрэ үгэ хэлээ. СССР-эй Арадай депутадуудай ээлжээтэ бэшэ гурбадахи съездые февралиин 27-до зарлаха гэһэн СССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй дурадхалые тэрэ сессиин үзэмжэдэ табиба.

СССР-эй Верховно Соведэй сесси апрелиин һүүл багта дүүрэхээр хараалагдана.

СССР-эй МИНИСТРНҮҮДЭЙ СОВЕДЭЙ ТҮРҮҮЛЭГШЭ МЕЛЬБУРН ЕРЭБЭ

МЕЛЬБУРН. (ТАСС). Азиин-Номгон далайн оршондохи оронуудаар ябажа байһан СССР-эй Министрнүүдэй Соведэй Түрүүлэгшэ Н. И. Рыжков февралиин 13-да хэмжээгээрээ Австралиин хоёрдохи томо ехэ хотодо хүрэжэ ерэбэ.

Австралиин Премьер-Министр Р. Хоук, Австралиин гадаадын хэрэгүүдэй ба гадаадын худалдаа наймаанай министр Г. Эванс, Виктори штадай премьер Дж. Кейн тэрэниие Мельбурнын аэропорт дээрэ угтаа.

СССР-һээ Австралида байдаг элшэн сайд Е. М. Самотейкин угтагшадай дунда байлсаба.

Үдэһөө хойшо Н. И. Рыжков эдеэ хоолой зүйлнүүдые үйлэдбэрилдэг «Сейфуэй» компаниин розничо худалдаа наймаанай хубаарилгын түбтэ хүрэһэн байгаа. Энэ түбэй генеральна эрхилэгшэ Т. Хэрд эдеэ хоолой зүйлнүүд болон эдээндэ хабаатай эд товарай хадагалагдадаг, эндэһээ магазинуудта абаашагдадаг комплексын хүдэлмэри тухай хөөрэбэ. Хадагалалгын энэ газарай талмай 50 мянган дүрбэлжэн метрһээ дээшэ юм. Компьютер энэ түбэй бүхы хүдэлмэриие хүтэлбэрилдэг. Совет айлшан ажал хэрэгые эмхидхэлгээр, предприяти дээрэхи ажалай эрхэ байдалаар ехэтэ һонирхоо.

Энэл үдэр Н. И. Рыжков СССР болон Зүүн Европые шэнжэлхэ түбтэ ерэжэ, шэнжэлэлгын ба һуралсалай энэ шэнэ эмхи зургааниие нээһэн байгаа. Тэрэ мүнөөнэй оньһон техникын хэрэгсэлнүүдээр хангагданхай, тусхайлбал, хэмэл одоодоор дамжуулан, совет телевидениин дамжуулгануудые хараха аргатай. Энэ эмхи зургаан Мельбурндэ байрладаг гурбан университедэй үндэһэ һуури дээрэ байгуулагдаа. Тиигэжэ тэрэ Азиин-Номгон далайн урда хубидахи иимэрхүү түхэл шэнжэтэй түрүүшын түб болобо. А. С. Пушкинай болон М. Ю. Лермонтовэй зохёолнуудай суглуулбаринууд энэ түбтэ бэлэг болгогдожо барюулагдаа.

СССР-эй Министрнүүдэй Соведэй Түрүүлэгшэ ашагта малтамал шанаржуулгын «Си ар эй» гэжэ томо ехэ корпорациин хүтэлбэрилэгшэдтэй мүн лэ хөөрэлдэбэ. Һүүлэй жэлнүүдтэ совет партнёрнуудтай тус компаниин харилсаан нилээд эдэбхижүүлэгдэһэн байна. Хамтын проектнүүдые бэлдэлгые хурдадхаха, тэдэниие бодото ажал ябуулгын үндэһэ һуури дээрэ табиха шухала гэжэ хөөрэлдөөнэй үедэ тэмдэглээ.

Советскэ Союзтай худалдаа наймаанай ба экономическа холбоо тогтоодог ороной ехэ ехэ аралжаа наймаашадые нэгэдүүлдэг «Австрали—СССР» гэжэ худалдаа наймаашадай соведэй хүтэлбэрилэгшэдтэй Н. И. Рыжков мүн лэ уулзаһан байгаа.

СССР-эй ВЕРХОВНО СОВЕДЭЙ КОМИССИИН ЗАСЕДАНИ

Энээнһээ хойшо имагтал СССР-эй Верховно Соведэй болон СССР-эй Министрнүүдэй Соведэй Түрүүлэгшэнэртэ гүрэнэй дачанууд байранууд болгогдожо үгтэхэ байна. Засагай дээдэ зиндаагай бүхы бусад хүтэлбэрилэгшэд зохихо албан зургаануудай болон эмхинүүдэй һууринуудтахи дачануудые хэрэглэхэ ёһотой. Эдэ дачанууд пансионадууд болгогдожо, хэрэглэгдэхэ байна. Урда тээнь КПСС-эй ЦК-гай, СССР-эй Верховно Соведэй, СССР-эй Министрнүүдэй Соведэй хэрэгүүдые эрхилдэг эмхи зургаануудта, зарим албан зургаануудта хабаатай байһан гүрэнэй 24 дача элүүрые хамгаалгын зургаануудта дамжуулагдаба.

Зарим эрхэтэдэй хэрэглэдэг хүнгэлэлтэнүүдые хаража үзэхэ талаар СССР-эй Верховно Соведэй комиссиин февралиин 23-да болоһон ээлжээтэ заседани дээрэ эдэ баримтанууд дурдагдаа. КПСС-эй ЦК-гай Политбюрогой гэшүүндэ кандидат, СССР-эй Верховно Соведэй Союзай Соведэй түрүүлэгшэ Е. М. Примаков парламентын зарим комитедүүдэй, комиссинуудай, министерствэнүүдэй албан зургаануудай түлөөлэгшэдэй хабаадаһан заседаниие хүтэлбэ. Манай парламентын дурадхалнуудай ямараар бэелүүлэгдэжэ байһые зүбшэн хэлсээ.

СССР-эй Элүүрые хамгаалгын министерствын дүрбэдэхи главна управлениие усадхаха талаар правительственна комиссин түрүүлэгшэ—КПСС-эй ЦК-гай Политбюрогой гэшүүндэ кандидат, СССР-эй Министрнүүдэй Соведэй Түрүүлэгшын орлогшо А. П. Бирюковагай мэдээсэлые арадай депутадууд шагнаһан байгаа. Энэ главна управлениие байгуулгын түүхэ тухай тобшохоноор тоготожо хэлээд, нёдондо жэлэй октябрь һарада тэрэниие болюулһанһаа хойшо ямар юумэнэй хэгдэжэ байһан тухай суглараһгшадта хөөрөө. СССР-эй Арадай депутадуудай хоёрдохи съездын дурадхалнуудтай зохилдуулагдажа, дүрбэдэхи управлениин медицинскэ ба санаторно эмхи зургаануудай ехэнхи хубинь ниитын хэрэглэмжэдэ дамжуулагдан үгтэбэ.

(ТАСС).

ЗАМБУУЛИНАЙ ДАЙДАДА ЗАЛГАЛДАН ХОЛБОГДОБО

ТАСС-ай мэдээсэл

«Союз ТМ—9» гэжэ жолоододог онгосо замбуулинай «Мир» комплекстой 1990 оной февралиин 13-да Москвагай сагаар 9 час 38 минутада залгагдан холбогдоо.

Космонавтнууд Александр Викторенко, Александр Серебров, Анатолий Соловьев, Александр Баландин гэгшэд эрдэм-шэнжэлэлгын комплекс дээрэ хамтын хүдэлмэрөө, туршалгануудые бэелүүлжэ захалба.

Хамтын ниидэлгээ түгэсхэһэнэйнгээ һүүлээр Александр Викторенко болон Александр Серебров февралиин 19-дэ «Союз ТМ—8» гэжэ онгосоор Газартаа бусажа ерэхэ юм.

Анатолий Соловьевой, Александр Баландинай 5,5 һарын туршада үргэлжэлхэ ёһотой ниидэлгын программа урда тээхи экспедицинүүдэй космонавтнуудай эхилһэн геофизическэ, астрофизическэ шэнжэлэлгэнүүдые, биологиин ба биотехнологиин туршалгануудые үргэлжэлүүлхээр хараална.

Тусхай шэглэлтэй «Кристалл» гэжэ технологическа модуль апрель һарада замбуулинай «Мир» комплексдо залгажа холбохоор түсэблэгдэнэ. Астрофизикын, геофизикын ба биотехнологиин талаар шэнэ шэнжэлгэнүүдые үнгэргэхын тула аппаратура тэрээн дээрэ тодхогдон табигдаха юм.

ЭНЭРХЫ ЁҺОТО, ДЕМОКРАТИЧЕСКА СОЦИАЛИЗМ ТЭЭ

(Үргэлжэлэл. Эхининь 1-дэхи нюурта).

зоной үрдишалан мүнгэ оруулха ябадал, акцинууд болон бусад үнэтэй саарһануудые худалдалга гэхэ мэтэ хэмжээнүүдые оруулалсан, мүнгэн һангай байдалые һайжаруулха ашаг үрэ ехэтэй политикые парти бэелүүлдэг юм. Ажал хэжэ, олдоогүй олзо доходуудай бии бололгодо, зохихо эд бараагаар хангагдаагүй мүнгэ эрьесэдэ гаргаха ябадалда хаалта хэжэ шадамаар экономическа бүри нугархай онол арганууд ба нормативууд хэрэгтэй болоно.

Мүнөөнэй ба холын хараатай социально-экономическа асуудалнуудые шиидхэлгэ **үндэһэн шухала экономическа реформотой** таһаршагүй холбоотой гэжэ КПСС тоолоно. Тэрэнэй эсэстэ эзэмдэн зонхилхо ба эдэбхигүй, ехэ гаргашатайгаар ба эзэн бусаар ажахы эрхилхэ, хэрэглэгшэдэй аша туһануудые мартаха шэнжэ шанартай захиралта-хубаарилалгын гуримай орондо түсэбтэ-сүлөөтэ дэлгүүрэй экономико ерэхэ ёһотой. Түс экономико хадаа зөөриин элдэб ондоо түхэлнүүдтэ, эд бараа гаргагшадай бэеэ даагаад мүрысэлгэдэ, мүнгэн һангай хүгжэнги гуримда, хүнэй ба коллективэй аша туһануудые хүсэн түгэсөөр урмашуулха ябадалда үндэһэлһэн байха ушартай.

Экономическа реформын арга замууд эхиндэнь харагдаһанһаа нилээд хүндэ хүшэр байшоо. Тиигэбэшье орониие хүгжэлтэгүй байдалда, дэлхэйн хүгжэнги оронуудһаа гээгдэлдэ хүргэһэн, ажахы эрхилэлгын өөһэдынгөө муудхааһан түхэл маягуудта бусахагүй гэжэ бидэ гүйсэд дүүрэнээр эрид шиидэнхэй гээшэбди.

Зөөриин харилсаануудые гүн гүнзэгыгөөр хубилган шэнэдхээгүйдэ экономическа реформо бэелүүлэгдэхэгүй. Тэрэнэй олон ондоо түхэл янзануудые КПСС дэмжэнэ. Тэдэнэй адли тэгшэ эрхэтэйгээр, тогтууритай һайнаар үрдилдэн мүрысэлгэ хадаа эрхэтэдэй эрхэ сүлөөгэй, өөһэдынгөө арга шадабариие ашаглаха, хэрэглэгшын аша туһанууд ба эрхэнүүдые лаб хангаха түхэл янзанууд ба бэлиг шадабариие хүдэлмэрилэгшын бодотоор шэлэлгын экономическа үндэһэ һуури мүн болоно.

Үйлэдбэриин хэмжээнүүдые, нютагуудай илгаануудые, нэгэдэлгын холбоонуудай хүгжэлтые хараадаа абажа, арендын, ажахын гүйсэд тоосооной, подрядай, акционернэ болон мүнөөнэй бусад түхэл янзануудай үндэһөөр түрэнэй зөөриие ажалшадай өөһэдынь демократическа ёһоор хүтэлбэрилэгдэдэг болохо гээшэ шухала зорилго мүн болоно.

Тогтууритай һайн үндэһэ һуури дээрэ кооперативна хүдэлөөе хүгжөөлгэдэ али болохо туһа хүргэлгын, колхозуудые оруулалсан, нэн түрүүн үйлэдбэриин коопераци бэхижүүлгын түлөө, ажалай хамтын зөөриин элдэб түхэлнүүдэй, тэрэ тоодо мүнгэ зөөриеэ нэгэдхэлгын, акционернэ, ажал ябуулгын арга боломжонуудые үргэдхэлгын түлөө парти оролдодог байха юм.

Ороной экономическа хүгжэлтын мүнөөнэй үе шатада хубиин ажалай зөөри, тэрэ тоодо үйлэдбэриин хэрэгсэлнүүдэй талааршье, зүришэхэгүй байна гэжэ КПСС тоолоно.

Зөөриин ямаршье түхэл янзые хэрэглэлгэ хадаа хүдэлмэрилэгшые үйлэдбэриин хэрэгсэлнүүдһээ холодуулха ба хүниие хүнэй дарлалга огтолон зайсуулха ёһотой.

Экономическа реформын эгээл орёо асуудал гэхэдэ, ажахын ажал ябуулгые гуримшуулгын **түсэбтэ ба сүлөөтэ дэлгүүрэй онол арганууднай** эгээл зохидоор таараалдаха ябадалые олохо хэрэг болоно.

Мүнөөнэй үйлэдбэри болбол тэрэнэй хүгжэлтэдэ түбэй газарай түсэбэй нүлөөгүйгөөр байжа шадахагүй. Энэ, өөрынгөө удхаар ажахы эрхилэлгын социалис гол ёһо, олон оронуудта хэрэглэгдэдэг болонхой. Тиигэбэшье иимэ нүлөөгэй тодо хэмжээ болон онол арганууднe тодорхойлолго онсо шухала удха шанартай болоно. Үйлэдбэриин ба хубаарилгын бүхы ябуулгануудые түсэбөөр барижа байха урданай һэдэлгэнүүдһээ тад ондоо, гол түлэб үнэ сэн, налог, процент, урьһаламжа, түлбэринүүд болон бусад арганууднаар экономикые түсэбэй ёһоор түбэй газарһаа хүтэлбэрилгэ бэелүүлмээр, харин тэрэнэй хэмжээн холын хараатай зорилгонуудые шиидхэлгээр тодорхойлогдодог байха ёһотой. Энэмнай нэн түрүүн томо эрдэмэй-техническэ ба байгууламжын программануудые бэелүүлгэ, инфраструктура хүгжөөлгэ, хүнэй ажаһуудаг оршон тойронхи байгаалиие хамгаалха ба нөөсэнүүдые дахинаа бии болгохо комплексно хэмжээнүүд, налогой ба урьһаламжын-мүнгэн һангай политика, мүнгэнэй эрьесын тогтууритай байлгые хангалга мүн болоно гээшэ. Хүнүүдые социальна талаһаань хамгаалалгатай холбоотой асуудалнууд түбэй газарһаа гуримшуулагдаха ёһотой болоно.

Орондомнай гүйсэд һайнаар хүдэлхэ, гуримшуулагдажа байха нэгэн нииитэ союзна дэлгүүр хэрэгтэй гэһэн бодомжоһоо КПСС эхи абадаг байна. Энэ дэлгүүр хадаа үйлэдбэриин арга боломжонууд ба эрилтэ хэрэглэмжэнүүдэй таарууу тэнсүүритэй байлгые хангаха ба тэрэ зандань байлгахаар, түлэхэ аргатай эрилтэ ба дурадхалай эршэтэйгээр адлирхуу тэнсүүритэй байлгые хангахаар саг үргэлжэ хүдэлдэг онол арга болохо ёһотой. Энэмнай баһал дэлхэйн ажахынуудай холбоондо совет экономикые оруулха, түхэригые ондоо валюта болгохо арга олгохо эрхэ нүхэсэл мүн болоно гээшэ.

Дүүрэн хүсэтэй дэлгүүрэй ажахы эмхидхэхын тула хэрэглэмжын эд бараанай, үйлэдбэриин хэрэгсэлнүүдэй, үнэтэ саарһануудай, һомололгонуудай, валютануудай, эрдэмэй дурадхалнуудай дэлгүүрнүүдые бии болгохо, мүнгэн һангай, мүнгэнэй, урьһаламжын ёһо гуримуудай реформо үнгэргэлгые түргэдхэхэ хэрэгтэй.

Экономикые сүлөөтэ дэлгүүрэй аргаар гуримшуулгада оруулгын хэлбэришэгүй эрхэ нүхэсэл гэхэдэ, **үнэ сэн тогтоолгые хубилган шэнэдхэлгэ** мүн болоно. Үнэ сэнгүүдые дээрэһээ абажа тогтооһон хэмжээнүүд ба тэнсүүринүүд, заримашуулда ашагүйгөөр нэмэлтэ мүнгэ үгэлгэ ба бусадһаань мүнгэ зөөри үгырүүлэн абалга ажахы эрхилэлгэдэ худал хараанууднe бии болгоно, тэрэнэй ашаг үрые сэгнэлгые буруу һүргэнэ, эрдэмэй-техническэ гээгдэнги байдал удаан сагта тогтонижоруулна, ажалай уласхоорондын хубаарилгын булюу һайн талануудые хэрэглэлгэдэ һаад ушаруулна ха юм.

Үнэ сэнгэй шухала гуримшуулхы онол, тэрэнэй үргалтые барижа байха арга нүхэсэл гэхэдэ, эд бараа үйлэдбэрилэгшэдэй, гадаадын фирмэнүүдые оруулалсан, үрдилдэн мүрысэлгэ болоо ёһотой. Энээнэй тула үйлэдбэриие, худалдаа наймаае, урьһаламжаар хангалгые, страхованиин хэрэгые нэгэ газарһаа зонхилон хүтэлбэрилгые болюулха ябадалые хуулита ёһоор батадхаха хэрэгтэй.

Парти хэрэглэмжын секторэй аша туһада **экономикые байгууламжын талаар хубилган шэнэдхэлгын** түлөө, ашаг үрэ багатай ба мүнгэ зөөри ехээр гаргашалха үйлэдбэринүүдые хороохо талаар хэмжээнүүдые бэелүүлхын түлөө, хүдэлжэ байгаа предприятинуудые һэльбэн шэнэлэлгэдэ хүсэ шадалаа ба мүнгэ зөөриеэ нэгэдүүлэн зорюулхын түлөө оролдохо байна. Байгаалиие гамтай зүбөөр хэрэглэхэ, нөөсэнүүдые алмаха, түүхэй эд болон материалнуудые, ажалай гаргашануудые арьбалха, эзэн бусаар ажахы эрхилэлгэтэй тэмсэхэ программануудые бэелүүлгэдэ анхаралаа шангадхаха хэрэгтэй болоно. Байгууламжын талаар хубилган шэнэдхэхэ ябуулганууднта экономикын оборонно һалбаринуудые амгалан байдалай продукци гаргадаг болохо ябадал таһаршагүйгөөр орохо ёһотой. Тэрэнэй мэргэжэл түгэс ба научно-техническэ үндэр ехэ хүсэ шадалда түшэглэн, үйлэдбэриин мүнөөнэй хэрэгсэлнүүдые ба арадай хэрэглэмжын эд бараа гаргалгые эрид шууд ехэ болгохо аргатай байна. Энээнтэй хамта үргэдхэгдэмэл үйлэдбэриие хүгжөөхын тула нөөсэнүүдые хараалха хэрэгтэй. Энээнгүйгөөр экономическа хүгжэлтэ заатагүй мухардалгада орохо ха юм.

Эрдэмэй-техническэ дэбжэлтэ хүгжэлтые хурдадхалгада шэглүүлэгдэһэн хүсэл оролдолгые парти али болохоор дэмжэдэг байха юм. Тиихэдээ экономическа, экологическа, социальна ашаг үрыень хараадаа абажа, тэрэнэй түйлалтануудые нииитын ажабайдалай бүхы һалбаринуудта түргэнөөр нэбтэрүүлдэг байха юм. Тэдэнэй хүсэн түгэсөөр хүгжэхын тула эрдэмэй гол ба хамһабариин шэнжэлгэнүүдые бүхы хэрэгтэй юумэар хангалга — гүрэнэй шухала анхарал оролдолго болохо ёһотой. Эрдэм наукые эмхидхэлгын ба эрдэм мэдэсэ дэлгэрүүлгын олон ондоо түхэл маягуудта үргэн харгы нээхэ хэрэгтэй.

Байгаали хамгаалга — хүниие хамгаалга мүн. XX зуун жэлэй эсэстэ байгаалиие аршалан хамгаалга хадаа Газар дээрэхи ажабайдалые сахин аршалха зайлашагүй эрхэ нүхэсэлнүүдэй нэгэн болоо гээшэ. Бидэ өөһэдтөө дэлхэйн стандартнуудые нэбтэрүүлхэ, уласхоорондын экологическа харилсаа холбоондо эдэбхитэйгээр хабаадаха ёһотойбди. Байгаали хамгаалгын хэмжээ ябуулгануудые тоонгүйгөөр, ороной индустриальна үргэн ехэ ургалта хадаа экологическа һандарал хосоролой хүшэр хүндэ гуламтануудые бии болгоһон байна. Иимэ байдал заһаруулхын тула дары түргэн хэмжээнүүд, ехэ мүнгэ зөөри хэрэгтэй болоно. Шэнэ үйлэдбэринүүдые тараан байгуулалтатай холбоотой асуудалнуудые шиидхэхэдээ, эрдэмэй эгээл нарин шалгалта хэхэ ба олониитын һанал бодол хараадаа абаха гуримые хуулиин ёһоор батадхаха хэрэгтэй гэжэ парти тоолоно.

Гэхэтэй хамта эндэ ухаа мэдээ алдан хэндэхэ ябадал таарахагүй. Тиигэжэ тэдээнгүйгөөр хүнүүдэй эгээл юрын хэрэглэмжэнүүдэй хангагдажа боломсор бэшэ, орондомнай амин шухала хэрэгтэй предприятинуудые хааха тухай үндэһэ баримтагүй эрилтэнүүд табигдадаг байна гээшэ. Мүнөөнэй эрдэмэй-техническэ ба промышленна хүгжэлтэгүйгөөр, тэрээндэ эсэргүүсэн, экологическа асуудалнуудые өөрыень шиидхэхэ, байгаали абарха аргагүй ха юм.

Ажалай уласхоорондын хубаарилалга ба хамжаанда ороной хабаадалгые үргэдхэлгэ хадаа экономикые ашаг үрэтэйгөөр хүгжөөлгын зайлашагүй эрхэ нүхэсэл мүн болоно. Энээниие түйлаха найдамтай арга зам гэхэдэ, совет эд бараанай ба хангалгануудай бусадтай мүрысэхэ шанарые дээшэлүүлгэ, гадаадын экономическа харилсаанай талаар, тэрэ тоодо валютын талаар, предприятинуудай бэеэ даанги байдалые удаа дараалан бэхижүүлгэ, гадаадада гол түлэб түүхэй эд худалдаха ябадалые усадхаха, гадаадаһаа эд бараа абалгын бүридэлые хубилган шэнэдхэлгэ болоно гээшэ.

Эндэ нэрлэгдэһэн бүхы хэмжээнүүдые бэелүүлгын түлөө оролдоходоо, КПСС ажалша хүнүүдэй аша туһануудые аршалан хамгаалгада хэлбэришэгүйгөөр һаналаа табиха, далда экономикын, элдэб худал хэрэг хэдэг этэгээдүүдэй хонжоо наймаашадай, булимтаран эзэмдэхэ гэжэ шэнээр оролдогшодой харгы замда хуулиин найдамтай хаалта тогтоохын тула тэмсэдэг байха юм.

IV.

Социалис үргэн демократи ба арадай өөһэдыгөө хүтэлбэрилгэ тээшэ

Демократи үргэдхэлгэ—хубилган шэнэдхэлгын үг зорилго ба арга хэрэгсэл мүн. Хуули ёһоной гүрэн ба өөрыгөө хүтэлбэрилхэ социалис общество байгуулга хадаа шэнэдхэлгын бүхы ябуулганууднай амжалтын ба хүнэй эрхэнүүдые сахилгые лаб хангаха шухалын шухала эрхэ нүхэсэл мүн болоно.

Засагай ори ганса эшэ үндэһэн болохо арадай эрхэ сүлөөтэй һанал бодолые мэдэрэлгэһээ партиин политика үндэһэ абадаг байна. Хуули ёһоной нииитэ арадай гүрэн гээшэ ямар нэгэн ангиин зонхилолго, тииһээ тиитэрээ хүтэлбэрилгын албан хойрог засаг эрид буруушаадаг, тэрэшэлэн гүрэнэй хэрэгүүдтэ хабаадаха ба ямаршье тушаал эзэлхэ арга бүхы эрхэтэдтэ үгэдэг Соведүүдэй республика мүн болодог байна.

Нэгэ хүнэй зонхилхо системэһээ демократическа системэдэ орохо талаар манайда шухала алхамууд хэгдээ, шэнэ гол ёһонууд ба хандалганууднай үндэһөөр засагай дээдын зургаанууд бүридүүлэгдээ. Харин мүнөө гүрэнэй бүхы зургаануудай байгууламжые шэнэдхэн хубилгалгые, Соведүүдтэ засаг түрэ дамжуулан үгэлгые ба совет байгууламжые шэнэдхэн хубилгалгые түгэсхэхэ хэрэгтэй болоно.

Һунгуулиин гурим. Тэрэниие бүгэдэ нииитын, адли тэгшэ эрхын, сэхэ һунгалгын һунгуулиин эрхын гол ёһонуудта гүйсэд дүүрэнээр тааруулха хэрэгтэй болоно. Обществын бүхы бүлэгүүдэй түлөөлэгшэдэй, хүнүүдэй болон партиин, нииитын эмхинүүдэй ба хүдэлөөнүүдэй, кандидадуудай өөһэдынь һунгагшадай үзэмжэдэ табиһан үзэл бодолнуудай үнэн сэхэ мүрысэлгын хэрэг һунгалтын болохын тула бидэ оролдохо байнабди. Депутадуудай бүридэлдэ, гүрэнэй зургаануудта хүдэлмэришэд ба таряашадай, эхэнэрнүүдэй, залуушуулай, ветерануудай болон политическэ ажабайдалда гүйсэд хабаадуулагдаагүй ба өөһэдынгөө аша туһануудые хамгаалхын тула дэмжэлгэдэ хэрэгтэй обществын бусад хүнүүдэй ба бүлэгүүдэй нэрэдэе хүрэмөөр түлөөлэгдэдэг байхые хангахын тула парти оролдодог байха юм.

Демократи ба политическэ элдэб ондоо һанал бодолнууд. Манай обществодо демократи үргэдхэлгэтэй хамта эрхэтэдэй нииитын-политическэ шэнэ нэгэдэлнүүд бии болоно. Партинуудайшье байгуулагдаха арга боломжонуудые обществын хүгжэлтэ зайсуулнагүй. Тэдэниие эмхидхэхэ гурим хууляар тодорхойлогдодог байха, тиигэжэ СССР-эй Конституци дотор тааруулан бэшэгдэхэ юм. Тиихэдээ хүсэрхэлгэ, нацинууд хоорондын хёморoo идхадаг, экстремис, Конституцида эсэргүү үг зорилгонуудые бэелүүлхэ гэжэ эрмэлзэдэг эмхинүүд болон хүдэлөөнүүдые байгуулга ба ажал ябуулгань хуулиин ёһоор хориглохо ёһотой.

КПСС гансаараа зонхилон хүтэлбэрилхэ үүргые хүсэнэгүй, социалис обществые шэнэдхэхын түлөө оролдодог бүхы хүнүүдтэй политическэ хөөрэлдөө хэхээр ба харилсаа холбоо тогтоохоор бэлэн юм. Манай залан сэхэ хараа бодол гэхэдэ, обществодо демократи үргэдхэлгын хэм хэмжээн, гүрэнэй ба нииитын байгууламжануудые бүридүүлгын ба ажал ябуулгын демократическа шэнжэ шанар, эрхэтэдые политикада хабаадуулга, хубилган шэнэдхэлгын ябуулгануудые хэлбэришэгүйгөөр хүгжөөлгэ хэдаа шиидхэхы удха шанартай гэһэн бодол мүн болоно. КПСС мүнөө — обществодо демократи үргэдхэлгэдэ али болохо туһа хүргэжэ байһан, энээнтэй хамта асари ехэ, олон талатай ороной хэмжээн соо нэгэдүүлхэ үүргэ дүүргэжэ байһан бодото политическэ хүсэн мүн.

Арадай депутадуудай Соведүүд. Сээшэнхи үе сагай шухалын шухала зорилгонуудай нэгэн юун болоноб гэхэдэ, Соведүүд хадаа арадай хүсэл эрмэлзэлые хэлбэришэгүйгөөр элирхэйлдэг, гүрэнэй хүтэлбэрилгын жолоонуудые өөрынгөө гарта бариһан бүрин гүйсэд бодото засагай зургаанууд болгохо ёһотой гээшэ. Энээнэй тула тэдэ зохихо эрхэнүүдтэй, экономическа бэеэ даанхай байдалтай байха, шадал ехэтэй, ушар ёһо мэдэхэ депутадуудай бүридэлдэ түшэглэхэ ёһотой.

Политическэ реформын гүнзэгырхэ ба хүтэлбэрилгые түбэй газарһаа эрхилхэ ябадалые болюулха зэргээр КПСС өөһэдыгөө хүтэлбэрилхэ общинануудай байгуулалгада ба хүгжэлтэдэ туһа хүргэдэг байха. Энэмнай дээдэ шатын зургаанууднай мүнөө үедэ саг үргэлжын ажахын асуудалнуудые шиидхэхэ өөһэдынгөө олон уялгануудһаа хахасаха, союзна болон автономито республиканууд, нютагуудэй бүхы ороной хэмжээн соо комплексно зорилгонуудые шиидхэлгэдэ бүхы хүсэеэ элсүүлхэ арга олгохо байна.

Гүрэнэй засаг. Хүтэлбэрилгын ашаг үрые дээшэлүүлхын тула хуули гаргаха, гүйсэдхэхэ ба сүүдэй засагай уялгануудые хубаарилан амяарлалга үндэһэн шухала удха шанартай болоно гэжэ КПСС тоолоно. Ленинэй үгэнүүдээр хэлэбэл, совет системын булюу һайн талануудые парламентаризмын аша туһатай бидэ таараалдуулха ёһотойбди. Энэ талаар түрүүшын алхамууд хэгдээ. Тиигэбэшье хубилган шэнэдхэлгын дүй дүршэл гүрэнэй зургаануудай харюусалга ба эрхэ мэдэлгые бүри эли тодоор амяарлаха гэжэ эрилтэ табина.

Эсэсэй эсэстэ, СССР-эй Арадай депутадуудай съездын ба Верховно Соведэй шиидхэхы үүргэтэй байхадашье, хубилган шэнэдхэлгын политикые бэелүүлхэ, баталан абтаһан хуулинуудые гүйсэдхэхэ найдамтай, аша үрэтэй онол арга хэрэгтэй болоно. Мүнөөдөө иимэ онол арга бүридэхэ шатадаа байна гэжэ засагай шэнэ дээдын зургаануудай хүдэлмэриин дүршэл харуулна. СССР-эй Арадай депутадуудай съездын үмэнэ харюусалгатай, засагай хэрэгтэй эрхэ түлөөлэлгэтэй президент шэнги гүрэнэй толгойлогшын тушаал байгуулха тухай асуудал общество дотор бүри үсэд шангаар табигдана. Ороной тогтууритай хүгжэлтые дэмжэхэ, шэнэдхэн хубилгалгада бүри ехэ эршэ олгохо, тэрэнэй эрьесэгүй болголгые лаб хангаха ябадалые батадхаха, хуулинуудые демократизацилха ба эрхэтэдэй аюулгүй байдалые хангаха, СССР-эй аша туһануудые хамгаалха ба уласхоорондын хэрэгүүдтэ манай гүрэниие түлөөлхэ ябуулгануудай үедэ гүрэнэй ба нииитын бүхы байгууламжануудай таарууу зохид, ашаг үрэтэй ажал эрхилэлгые хангаха хэрэгтэй байһан дээрэһээ иимэ хэмжээ абаха хэрэгтэй болоно.

СССР-эй Министрнүүдэй Соведэй байдал ба тэрэнэй шиидхэхэ эрхэ мэдэлые бэхижүүлхэ хэрэгтэй.

Коммунистнууд — СССР-эй Верховно Соведэй гэшүүд болон правительствын гэшүүд бүри шиидэмгэйгээр ба харюусалгатайгаар хүдэлхэ, орон доторхи оршон байдалые тогтууритай болгохын, экономическа кризис дабахын тула хэрэгтэй хэмжээнүүдые бэелүүлхэ ёһотой.

Гүрэнэй ба ажахын аппарат. Энэ талаар нилээд ехэ хубилган шэнэдхэлгэ бэелүүлхэ хэрэгтэй болоно. Манай һанамжаар, тэрэнэй үндэһэ һуурида түлөөлэлгэтэ зургаанууднай ба олониитын эгһөө аппарадай заатагүй хинагдадаг байха ушар, тэдэнэй тоогой таарууу ба мэргэжэл түгэс байлга, гол ябуулганууд тухайгаа олондо мэдээсэлгэ, нюуса юумэнүүдые хизаарлалга табигдаха ёһотой. Соведүүдэй шэнэ бүридэлэй һунгагдаһанай һүүлээр аппарадые шэнэлхэдэ таарамжатай гэжэ мэдэрэгдээ.

Сүүдэй гурим ёһо ба нииитын гурим хамгаалалга. Хуули ёһо ба гурим журам бэхижүүлхэ талаар хойшолуулашагүй хэмжээнүүд хэрэгтэй. Нюур сахингүй, хуули бүгэдын сахиха ябадал гүрэнэй зургаануудай, нииитын эмхинүүдэй, тушаалта хүнүүдэй ба эрхэтэдэй абари зангай зайлашагүй гурим болохо ёһотой. Хуули ёһо ба гурим журам сахилгые лаб хангаха сүүдэй дулдыданги бэшэ байдалые саашадань бэхижүүлхын түлөө парти оролдохо байна.

Сүүдэй-хуули ёһоной реформо үнгэргэхэ, ехэ ашаг үрэтэйгөөр сүүдэй гурим ёһо байгуулха талаар урдамнай айхабтар ехэ хүдэлмэри байна. Хуули ёһо эбдэхэ ябадалай үргэдэлгые эрид шууд тогтоохын, гэмтэ ябадал хэгшэдэй, хулгайшад болон алууршадай, эдилгэ абагшад болон гүрэнэй зөөри хулгайлагшадай, элдэб янзаар айлгажа, мүнгэ зөөри абагшадай, далда экономикые эрхилэгшэдэй, хонжоо наймаашадай, хүсэ хэрэглэгшэдэй, хулиганuудай заатагүй хэһэгдэдэг байхые хангахын тула түрүүшын ээлжэндэ энэмнай хэрэгтэй болоно.

Хуули сахин хамгаалха зургаанудай — сүүдүүдэй, прокуратурын, мүрдэлгын аппарадай, милициин хүдэлмэрилэгшэдэй мэргэжэлэй талаар бэлэдхэлые, нэрэ хүндыень, материальна хангалгыень горитойгоор дээшэлүүлгэ тон шухала гэжэ бидэ тоолонобди. Гэм хээгүй хүниие зэмэлхэгүй гурим, өөрыгөө хамгаалуулха эрхэ ба сүүдэй гурим ёһо бэелүүлгын нормонуудые нарин нягтаар сахижа, хуулиар хараалагдаһан бүхы хэрэгсэлнүүдые гэмтэ ябадалтай тэмсэлдэ хэрэглэхэ эрилтэ оршон байдал табина.

Ажахы эрхилэлгын шэнэ эрхэ байдалда шэлжэн оролго, тодорхойлбол, хэлсээнэй харилсаануудые үргэнөөр нэбтэрүүлгэ, арбитражай һайжаруулагдаһан албаниие байгуулха, арадай ажахые юридическэ кадрнуудаар бэхижүүлхэ, хүн зониие хуули ёһо мэдэхээр хүмүүжүүлгын бүхы гуримые эрид шууд нарижуулан һайжаруулха эрилтэ табина гээшэ.

Ороноо хамгаалалга. Манай шэнээр бодомжолго ороной аюулгүй байдалые политическэ арга хэрэгсэлнүүдэй ашаар хангаха арга боломжын горитойгоор үргэдхэжэ үгөө. Тиигэбэшье дэлхэйн буу зэбсэгээр дүүрэдэ ба зэбсэгтэ зүришэлдөөнүүдээр аюултай байһан мүнөөнэй сагта, сэрэгэй аюул үшөөл үгы болоогүй байна гээшэ. Иимэ байдалда өөһэдыгөө найдамтайгаар хамгаалха арга шадабари бидэндэ хэрэгтэй.

Эхэ оронойнгоо урда иимэ айхабтар ехэ габьяатай манай Арми болон Флодой тэдэнэй урда мүнөөнэй эрхэ байдалда табигдажа байгаа зорилгонуудые амжалтатайгаар шиидхэхын тула анхарал оролдолго гаргалгые өөрынгөө уялга гэжэ парти тоолоно. Энээнэй тула ороноо хамгаалха шэнэ хараа бодолой ба эгээл таарууу хүсэтэй байха гол ёһын үндэһөөр **сэрэгэй реформо** бэелүүлхэ тээшэ ушар хэрэг ябуулха хэрэгтэй болоно. Шанарай талаар үрэ дүнгүүдтэ сэрэгэй байгуулалтын шэглүүлэгдэһэн дээрэһээнь кадрнуудай бүридэлэй мэргэжэл али болохоор дээшэлүүлхэ, манай Армиин алдар солото ёһо заншалнуудай нэрэ түрэдэ хүрэмөөр хэмжээндэ гаргаха, өөрынгөө хуби заяае тэрээнтэй холбоһон хүнүүдэй нэрэ хүндын кодекс хэрэгтэй болоно. Сэрэгэй албанай нэрэ хүндые дээшэлүүлхын, сэрэгэй алба хаагшадай ба тэдэнэй бүлынхидэй социальна талаараа хамгаалалтатай байлгые бэхижүүлхын ба ажаһуудалайнь эрхэ байдалые һайжаруулхын тула парти оролдодог байха.

Оборонно һалбариин политическэ аша нүлөөтэй хүтэлбэрилгэтэй байлгые, сэрэгэй албан зургаанай засагай дээдэ зургаануудаар хинагдадаг байлгые, тиихэдээ гүрэнүүд хоорондын этигэл найдалай талаар түйлагдаһан хэм хэмжээе хараада абажа, тэрэнэй ажал ябуулгые шадаал һаа нюусагүй байлгые хуули ёһоной гүрэн хараалдаг байха юм.

Промышленностиин оборонно һалбаринуудай амгалан байдалай продукци гаргадаг болохо программые КПСС дэмжэнэ. Тиихэдээ граждан үйлэдбэридэ хэрэглэхын тула тэдээндэ нөөсэлэн суглуулагдаһан хүсэ шадалые сахиха ба арьбадхаха хэрэгтэй, Зэбсэгтэ Хүсэнүүдтэ гаргагдадаг техникын шанар доошолуулжа болохогүй.

Дотоодын аюулгүй байдал. Гүрэнэй хилэнүүдые хамгаалалга, гадаадын тагнуулшадта эсэргүү ябуулганууд, совет конституционно байгуулалта ба эрхэтэдэй эрхэнүүдые аршалан хамгаалалга — эдэ бүгэдэ орёо бэрхэшээлтэй, заримдаа аюултай уялга дүүргэдэг хилын харуулай ба дотоодын сэрэгшэд тушаа анхарал оролдолго гаргахыемнай бидэниие уялгална. Нииитын гурим сахиха мүнөөнэй эрхэ байдалда амин шухала хэрэгтэй байгуулалта байһан зандаа үлэхэдээ, дотоодын хэрэгүүдэй ба гүрэнэй аюулгүйе сахиха зургаанууд гансал хуулиин хэмжээн соо, засагай түлөөлэлтэ зургаануудай хиналта доро хүдэлхэ ёһотой.

Хуули ёһоной гүрэн ба өөһэдыгөө хүтэлбэрилдэг общество. Хуули ёһоной гүрэн бүридүүлгэ — нилээд удаан сагай ябуулга гэһэн бодолһоо парти эхи абадаг байна. Энэ үедэ гүрэнэй зургаануудай зохихо байгууламжа бии болохо, хуулинуудай нэгэн бүхэли системэ тогтоогдохо, ёһо заншалнууд суглуулагдаха ёһотой болоно. Харин тэдэмнай демократида добтолгодо ба дура зоргоороо аашалха ябадалда эрьен бусаха һэдэлгэнүүдтэ эсэргүүсэхэ талаар лаб хангаха арганууд болоно. Хуули ёһоной гүрэн байгуулгада политическэ соёл болбосорол хүгжөөлгэ айхабтар ехэ үүргэ дүүргэдэг байна.

Нииитын бүхы ябуулганууд хэр ехээр экономическа болон хуули ёһоной хэрэгсэлнүүдээр гуримшуулагдадаг болоноб, гүрэнэй баалалта хэрэглэхэ эрилтэ удаа дараалан хэр бага болоноб, тэрэнэйл зэргээр социализмын ба демократиин гол ёһонууд үнэн зүбөөр, бата найдамтайгаар бэелүүлэгдэдэг болохо аргатай гээшэ. Өөһэдыгөө хүтэлбэрилхэ обществые бүридүүлгэ арадай зохёохы хүсэн түгэс арга боломжонуудые нээжэ үгэхэ байна.

СССР-эй шэнэ Конституци тухай. Манай обществые залан сэхээр шэнэдхэлгэ совет гүрэнэй шэнэ Үндэһэн Хуули зохёон байгуулха асуудал табиһан байна. Шэнэ Конституци абалга тээшэ ажал хэрэгээ эдэбхитэйгээр ябуулха гээшэ зүб гэжэ тоолонобди.

V.

Шэнэ федераци тээшэ.

КПСС-эй национальна политика мүнөөнэй шатада. Нацинууд хоорондын харилсаануудай яажа тогтоогдоһонһоо хубилган шэнэдхэлгын хуби заяан, ороной ерээдүй ехэтэ дулдыдаха байна.

Октябриин ашаар манай ороной ажабайдалда бии болоһон агуу ехэ, нэрэ түрэдэ хүрэмэ бүхы юумые — Россин империин колониальна заха буланһуудай байдалда байһан олохон арадуудай нэгэдэжэ, өөрын гүрэнтэй болоһон ябадал тэдэнэй гээгдэнги байдалые дабалга, нацинууд хоорондын харилсаануудай үнэтэй сэнтэй шэнэ зүйлнүүд, дэлхэйн агуу ехэ гүрэндэ адли тэгшээр хабаатай байлгын мэдэрэл гэхэ мэтые зуражархиха һэдэлгэнүүдые бидэ эрид буруушаанабди. Гэхэ зуура ленинскэ национальна политикын хазагайруулагдахада, манай олон үндэһэ яһатантай гүрэнэй арадууд ехээр зобоһон, хохидоһон байна. Түбхинэн һууриижалгын ба демографиин хубилалтын үедэ шиидхэгдээгүй шанга асуудалнууд олоор суглараһан байгаа.

Экономическа ба политическэ реформонуудые удаа дараалан бэелүүлхэ, сталинска, үнэн дээрээ гүрэнэй байгуулалтын нэгэдүүлһэн түхэл янзаһаа эрид арсаха, федерализмын гол ёһые хүсэдөөр эрид шууд бэелүүлхэ гээшэ, энэ оршомдо бии болоһон бэрхэшээлнүүдһээ гараха гол арга мүн гэжэ парти тоолоно.

Нацинуудые хүгжөөхэ ба нацинууд хоорондын харилсаануудай асуудалнуудта манай хандаса «Партиин национальна политика мүнөөнэй эрхэ байдалда» гэһэн КПСС-эй платформо соо найруулагданхай. Иимэ гол зүйлнүүд тэрэнэй үндэһэ һууринь болоно: ороной бүхы газар дээрэ ямаршье үндэһэ яһанай эрхэтэнэй эрхэнүүдые жэншэдгүй сахилга, союзна республиканууднай бэеэ даанхай байдалые бодотоор үргэдхэлгэ ба бүхы янзын национальна автономиин бэеэ даанхай байдалые шэнэ хэмжээндэ гаргалга, хамтын зорилгонуудые түйлахын тула эрхэнүүдэйнгээ зарим хубиие һайн дураараа Союзда дамжуулга, сүлөөтэ ба адли тэгшэ эрхэтэй республикануудай федераци болохо ороной бүрин бүтэн байлгые сахилга.

Нацинуудай өөһэдөө өөһэдыгөө тодорхойлолго. Шэнэдхэгдэһэн совет федераци соо нацинуудай өөһэдөө өөһэдыгөө тодорхойлхо гурим хадаа гүрэнэй ажабайдалай байгуулгын түхэл янзанууд, ёһо гуримуудые болон һүлдэ тэмдэгүүдые сүлөөтэйгөөр шэлэхэ эрилтэ национально-гүрэнэй байгуулгануудта табина. Үндэһэ яһатанай олон ондоошье һаань, тэдэниие бата нэгэдэлтэй болгохо гээшэ манай зорилго мүн.

Амяарлагдаха хүрэтэрөө өөһэдөө өөһэдыгөө тодорхойлхо нацинуудай эрхын ленинскэ гол ёһые баримталдаг байһанаа парти батадхана, түс хуулиие бэелүүлхэ арга оньһо тухай хуули баталан абаха хэрэгтэй гэжэ тоолоно. Гэхэ зуура хоорондын олон янзын холбоо барисаа һуладуулха, таһалдуулха гээшэ хүнүүдэй хуби заяанда, бүхы арадуудта үрид мэдэжэ хэлэхэнь хүшэр хойшолонгуудтай байха гэжэ бидэ этигэнэбди. Тиимэһээ олон үндэһэ яһатанай демократическа ехэ гүрэниие һандаргалгада хүргэхэ сепаратис уряа лозунгнууд болон хүдэлөөнүүдые бидэ эрид буруушаанабди.

Союз ба союзна республиканууд. Нацинууд хоорондын харилсаануудые тэгшэ һайн болголгодо, союзна республиканууднай болон тэдэнэй хамтаараа байгуулһан Союзай хоорондо таарууу зүб холбоо барисаа тогтоолгодо совет федерациие шэнэдхэн байгуулга шэглүүлэгдэхэ зэргэтэй.

Союз байгуулха хэлсээтэ гол ёһые хүгжөөхэ шухала гэжэ КПСС тоолоно. Энэнь болоһон горитой хубилалтануудые согсолон харуулха, национальна хүгжэлтэ дэбжэлтын ба нацинууд хоорондын харилсаануудай бүхы асуудалнуудта шэнэ хандасануудые бэелүүлхэ арга олгохо һэн. Элеэр тодорхойлогдоһон уялгануудаа һайн дураараа Союзай мэдэлдэ дамжуулхада, бэеэ даанхай гүрэнүүд болохо союзна республиканууднай байдал бэхижэхэ, Конституцяар лаб хангагдаха.

Экономическа талаар бэеэ даанхай байдал олгонгүй, республиканууднай бодото бэеэ даанхай байдал хангажа болохогүй. Тээд мүнөөнэй экономико үндэр хэмжээндэ хүдэлдэг түбгүйгөөр байжа шадахагүй. Федерацида ородог республиканууднай, арадуудай үндэһэн аша туһаһаа ондоо өөрын аша туһа түбтэ байхагүй.

Бюджедые түсэблэхэ ба бүридхэхэ талаар, налогой ба урьһаламжын, үнэ сэнгүүдые бүрилдүүлхэ талаар Союзай болон республиканууднай эрхэ мэдэлнүүдые тодоор амяарлаха хэрэгтэй. Нииитэ союзна дэлгүүр бүридхэдэг бүхы республиканууд болон регионуудай предприятинуудай хоорондохи хэлсээтэ сэхэ уялганууд манай федерациие нэгэдүүлгын, шэнэдхэлгын ба бэхижүүлгын экономическа үндэһэ һууринь болохо ёһотой.

Түбэй болон республиканууднай, мүн тэдэнэй өөһэдынь хоорондохи харилсаанууд хадаа тэдэнэй түд бүхэнэй онсо шэнжые—географическа байдалые, хүгжэлтын түүхэтэ замуудые, гүрэнэй бүридэлые, орон дотор үйлэдбэриин хүсэнүүдые тараан тогтоолго тэдэнэй дүүргэдэг үүргые, экономикын шэнжэ болон хэмжээе, тэндэ ажаһуудаг арадуудай ёһо заншалнуудые хараада абаха зэргэтэй.

Автономито байгуулгануудай хүгжэлтэ. Совет федеративна гүрэн нарижуулха гээшэ автономито республиканууднай, автономито областьнууд болон автономито округуудай бэеэ даанхай байдалые бэхижүүлхэ. Тэдэнэй эрхэнүүдые, экономическа, социальна ба соёлой ажабайдалай ехэ асуудалнуудые бэеэ даагаад шиидхэхэ арга боломжонуудые үргэдхэхэ гэһэн удхатай. Парти энээндэ һуларшагүй анхаралаа хандуулха юм.

Нацинуудай ба хүнэй эрхэнүүд. Түбхинэн һууриижалгын эсэстэ, энээнэй урда тээхи хүгжэлтэдэ хазагайралтануудай болоходо, өөһэдынгөө түүхэтэ Эхэ оронд онсо өөрсэ байдалай шэнжэнүүдые алдаха аюул зарим арадуудта тохёолдонхой. Тиимэһээ түрэлхи хэлэ, соёлой-этническэ онсо илгаанууд болон үндэһэ яһатанай оюун ухаанай баялигуудые, республика бүхэнэй ажабайдалай өөрсэ шэнжэнүүдые, демографическа байгууламжые хамгаалха хэмжээнүүд үндэһэ баримтатай гээшэ.

Гэхэ зуура иимэ хэмжээнүүдэй үнгэргэгдэхэдэ, республикада ажаһуудаг бусад үндэһэ яһанай эрхэтэдэй аша туһа болон эрхэнүүд хохидохо ёһогүй. Расизм, шовинизм, национализм хадаа социализмын гол ёһонуудтай, ороной хуулинуудтай, уласхоорондын ёһо гуримуудтай таарахагүй байна. Хэдышье үсөөн тоотой байгаа һаа, нэгэшье арад өөрынгөө соёл болбосоролые, хэлые, өөһэдынгөө дабтагдашагүй, хэдэн зуун жэлдэ бүрилдэһэн түхэл шэнжые алдаха зэргэгүй. Олоороо ажаһуудаг национальна бүлэгүүдтэ өөһэдынгөө нииитын, һуралсалай, шажанай ба бусад нэгэдэлнүүдые бай-

VI.

Хүн түрэлтэнэй амгал... хүгжэлтэ тэ...

Шэнэ бодомжо, гадаадын шэнэ политика. Хубилган шэнэдхэлгые эхилжэ, дэлхэй дээрэхи бүхы байдалда ехэ хубилалтануудые үүсхээд, мүн шэнэдхэлгын эсэстэ манайхи шэнги гүрэн ямар болохоб гэжэ тодорхойлжо байхадаа, хүн түрэлтэнэй үмэнэ айхабтар ехэ харюусалга даажа абаабди. XXI зуун жэлдэ бүхы дэлхэйн ямараар шэлжэн орохо байһаниинь СССР-тэхи хубилган шэнэдхэлгын амжалтаһаа дулдыдаха байна. Уласхоорондын харилсаануудай үндэһөөрөө һайжаралга, дэлхэйн хүгжэлтын амгалан тайбан шатада оролго совет арадай бодото аша туһада харюусана, хубилган шэнэдхэлгын дэбжэлтэдэ туһа нэмэри болоно.

Шэнэ бодомжодо үндэһэлдэг гадаадын политикын ашаар гэмгүй һайн дүнгүүд түйлагдажа эхилээ. Дэлхэй хёморoo зүришэлдөөнэй гэнжэнүүдһээ сүлөөлэгдэнэ. Мүнөөнэй соёл болбосоролто дэлхэйн бүрин бүтэн байлга дэлхэйн шэнэ политикада баримталагдаха зэргэтэй. «Хүйтэн дайн» зогсоогдоо. Дэлхэйн дайнай хёморoo зүришэлдөөнэй аюул зайсуулагдаа. СССР-эй болон США-гай хоорондохи шэнэ харилсаанууд тээшэ гэмгүй һайн хубилалта болоо. Буу зэбсэгүүдые бодото дээрэнь хуряаха замаар түрүүшын ехэ алхамууд хэгдээ. Үгэ андалдаан, хөөрэлдөөнүүд уласхоорондын харилсаануудай булюу түхэл шэнжэ боложо байнхай. Нютагууд хоорондын хёморoo зүришэлдөөнүүдые гуримшуулгада политическэ онол арганууд гол шухалада тоологдоно.

Шэнэ бодомжо ба гадаадын шэнэ политика дэлхэй дээрэ аюулгүй ба соёл болбосоролто гурим байгуулгын түрүү зэргэдэ Советскэ Союзые гаргаа. Социально-политическэ байгуулалта сүлөөтэйгөөр шэлэхэ ёһотой гэжэ бидэ тоолонобди. Аша туһануудай тэнсүүриие хангаха гол ёһонтой хамта энэ гол ёһон гарахаяа байгаа үе сагта адли тэгшээр хэрэглэгдэхэ, мүн хүсэ хэрэглэхэ политикаһаа ба дай жүрөөдэхэ бодомжоһоо тэрэниие зайсуулха зэргэтэй. Манай гадаадын политическэ удаан болзорой хараа шугамда иимэ зүйлнүүд баримталагдаха: дэлхэйн оронуудтай али али талада ашатай туһатай адли эрхэтэй холбоо барисаа дүүрэн хэмжээгээр хүгжөөхэ; союзна гүрэнүүдтэй ба СЭВ-эй гэшүүн-оронуудтай харилсаа холбоо шэнэдхэн хүгжөөхэ; Европодохи хэрэгүүдтэ, «Нииитэ Европын байшан» байгуулгада эдэбхитэйгээр хабаадаха; амгалан тайбан байдалай ба харилсаа холбооной нютаг болгохо зорилгоор Азиин, Номгон далайн региондо эдэбхи үүсхэл гаргаха; шэнэ арга боломжонуудаа бэелүүлхэдэнь ООН-до бүхы хэмжээгээр туһалха; регинальна хёморoo зүришэлдөөнүүдые политическэ ёһоор гуримшуулгада «һайн һайхан туһа» хүргэхэ; гадаадаһаа хамаарха али болохо ябадалһаа бэеэ даанхай байдалаа аршалан хамгаалдаг арадууд болон гүрэнүүдтэй нэгэн һаналтай байха.

Дэлхэйн хамтаралда дай жүрөөдэлгые болюулха зорилгоор иимэ хараа шугам баримталхабди: ядерна зэбсэг хэрэгсэлнүүдые сүм хорихо ба шата шатаар усадхаха, тэрэниие туршалгые хаа хаанагүй болюулха; химическэ зэбсэг хэрэгсэлнүүдые ба тэдэниие үйлэдбэрилгые хорихо ба усадхаха; добтолхы дайнай материальна арга боломжонуудые усадхаха замаар юрын зэбсэг хэрэгсэлнүүдые ба зэбсэгтэ хүсэнүүдые эрид хороохо; ондоо гүрэнүүдэй газар дээрэһээ гадаадын бүхы сэрэгүүдые гаргаха, тэндэхи сэрэгэй баазануудые усадхаха; замбуулинда дайнда бэлдэхэ ябадал гаргахагүй; хамтын аюулгүй байдалай ба уласхоорондын тогтонижонги байдалай аша туһада сэрэгэй холбоонуудые шэнэдхэн эмхидхэхэ (хожомынь усадхаха хүрэтэр) сэрэгэй бюд-

ЭНЭРХЫ ЁҺОТО, ДЕМОКРАТИЧЕСКА СОЦИАЛИЗМ ТЭЭШЭ

VII.

…ие шэнэдхэлгэ тээшэ

парти хадаа өөрөө өөрыгөө хүтэлбэрилдэг ниитын-политическэ эмхи, нэгэн һаналтай коммунистнуудай һайн дуранай нэгэдэл мүн. Хүдэлмэришэн ангиин, бүхы ажалшадай аша туһые хараалдаг, XX зуун жэлэй ниитын бүхы ухаан бодолой болон түүхэдэ дүй дүршэлэй хабаадалгаар баяжуулагдажалан, Марксай, Энгельсэй болон Ленинэй үзэл сурталые зохёохы ёһоор хүгжөөжэ, шэнэ оршон байдалда шэнэдхэлгэнүүдые ябуулдаг парти болохо гэжэ КПСС харагдана.

Советскэ Союзай бүхы арадуудай демократическа болон энэрхы һайхан ёһо заншалнуудта өөрынгөө теори болон ажал ябуулгадаа КПСС түшэглэдэг юм. Национальна болон интернациональна аша туһануудые нарин нягтаар тааралдуулхадаа, шовинизмдэ, национализмда, расизмда бусад хархис үзэл сурталда парти эбсэшэгүйгөөр хандадаг. Тэрэнэй үзэл сурталай-политическэ болон эмхидхэхы үндэһэ һууринуудые буруушаадаг, социализмда эсэргүү, националистическэ, Совет засагта эсэргүү эмхинүүдтэ ородог, мүн иимэ ажал ябуулганuудта хабаададаг хүнүүдһээ парти өөрыгөө сэбэрлэдэг байха юм.

Шэнэлэгдэжэ байһан обществодо КПСС-эй эзэлхэ һуури болон үүргэ. Түбтэ, республиканuудта, бүхы нютагуудта хүтэлбэрилхы зургаануудые бүридүүлхэ талаар арад зоной мандат абахын тулада һунгалтын үедэ һунгагшадай дуунуудые өөр тээшээ татан абажа, демократическа үйлэ хэрэгэй оршом соо хүтэлбэрилхы партиингаа байдал үлөөхын түлөө КПСС тэмсэхэ болон өөрынгөө политика ябуулха.

КПСС ниитын-политическэ бусад эмхинүүд, олоной хабаадалгатай хүдэлөөнүүд мэтээр гүрэнэй болон ниитын хэрэгүүдые хүтэлбэрилгэдэ хабаадалсажа, арадай депутадуудай Соведүүдтэ, гүрэнэй бусад зургаануудта өөрынгөө түлөөлэгшэдые дэбжүүлнэ. Гүрэнэй засагай эрхэ түлөөлэлгэнүүдые парти өөр дээрэ даажа абахагүй юм. СССР-эй Конституци соо өөрынгөө үлүү эрхэтэй болон онсо байдалтай байһые батадхангүй, коммунистнуудаар дамжуулан, ажал ябуулгаяа эрхилдэг бултанай демократическа ёһоор мэдэрһэн политическэ манлай байха гээшэ КПСС-эй үүргэ болоно. Тиимэһээ хуули дурадхалгын эдэбхи үүсхэл болгон, ороной Үндэһэн Хуулиин 6-дахи статья тухай таарамжатай дурадхал СССР-эй Арадай депутадуудай съездын үзэмжэдэ табиха хэрэгтэй гээд парти тоолоно.

Марксизм-ленинизмын ёһо гуримуудта үндэһэлэн, өөрынгөө политикые болон программна зорилгонуудые олоной дунда тараан ойлгуулжа, социализмын энэрхы һайхан баялигуудые олоной дунда нэбтэрүүлжэ, хубилган шэнэдхэлгын зорилгонуудые бэелүүлхэ талаар ойлгууламжын хүдэлмэри эмхидхэжэ, КПСС үзэл сурталай-политическэ хүдэлмэри арад зоной дунда ябуулна.

Өөртэнь хабаагүй уялгануудһаа сүлөөрхэдөө, теори болон ажал ябуулгынгаа программа зохёолгодо, эмхидхэлэйнгээ, хүмүүжүүлгынгэ хүдэлмэридэ, партиин кадрова политика бэелүүлгэдэ, революционно хубилган шэнэдхэлгын замуудта обществые нягтаруулан нэгэдүүлгын зорилгонуудые бэелүүлгэдэ гол хүсэ шадалаа шэглүүлхэ арга боломжо КПСС-тэ олгогдоно. Тэрэнэй түрүү үүргынь гол удха гээшэ. СССР-эй Конституциин хэмжээн соо ажал ябуулгаяа эрхилжэ байһан ниитын-политическэ бүхы эмхинүүдтэй тэрэнэй шэнэ харилсаанууд —хөөрэлдөө үүсхэлгын, үгэ буляалдалгын, харилсаа холбооной болон хамта хэрэг эрхилэлгын харилсаанууд энээндэ зорюулагдаһан байха юм.

Профсоюзууд хадаа бэеэ дааһан ниитын эмхи гээд парти харана, ажалшадай аша туһада, тэдэнэй ажалай болон социально-экономическа эрхэнүүдые хамгаалгада зорюулан, эдэбхитэйгээр ажал ябуулха эрмэлзэлыень дэмжэнэ.

Үзэл сурталай талаар нэгэн ниитэ байлгын, нүхэр ёһоной харилсаа холбоосной болон ажал ябуулгаяа хамта эрхилэлгын һуури дээрэ **комсомолтой** харилсаануудаа КПСС байгуулна, өөрынь политика бэелүүлгэдэ болон зохёолгодо сэхэ хабаадалсаг лэ гээд хүсэнэ.

Орон соогоо **олондо мэдээсэлгын** батадхалгые үүсхэлшэн хадаа парти байгаа юм. Олондо мэдээсэлгые ниитын һанамжын бүридэлгын юрын лэ оршон болгохын, политикада арад зоной сэхэ нүлөө үзүүлгын хүсэ ехэтэй хэрэгсэл, гүрэнэй болон обществын бүхы хэрэгүүдтэ эрхэтэдэй хабаадалсалга хангалгын, хубилган шэнэдхэлгын зэрьесэгүй ба эршэ хүсэтэй бололгын эрхэ нүхэсэл болгохын тулада парти бүхы юумэ хэхэ болоно. Обществын ажабайдалда, нэн түрүүлэн олондо мэдээсэлгые бэелүүлгэдэ олондо мэдээсэлгэнүүдые дэлгэрүүлэн тараадаг хэрэгсэлнүүдэй тон шухала үүргэ дүүргэдэг байһаниие хараада абажа, тэдэнэй ажал ябуулгада демократиин үндэһэ һуури дээрэ парти али болохоор туһалха, өөрынгөө үзэл сурталай нүлөө үзүүлхэ. Олондо мэдээсэлнүүдые дэлгэрүүлэн тараадаг хэрэгсэлнүүдые хубиин болон гүрэнэй аша туһада хэрэглэхэ, буруу мэдээсэл үгэхэ, нацинууд хоорондын зүришэлдөө үүсхэхэ, энэрхы ёһото демократическа социализмда харша үзэл бодолнуудые тарааха ябадалда хэрэглэхэ гээшые. КПСС эсэргүүсэн тэмсэхэ юм.

Партиин общество дотор дүүргэхэ шэнэ үүргые бидэнэр ингэжэ ойлгонобди. Бүхы юумэн саашадаа тон эли гээд энэ харуулнагүй. Реформонуудые улам үргэдхэжэ эхилхэдэмнай, тодорхой олон асуудалнуудта харюунууд эли болохо.

Партиие демократизацилга. Юу хэхэ хэрэгтэйб, обществодо эзэлдэг һууриингаа хубилһаниие хараада абажа, шэнэ оршон байдалда аша үрэ ехэтэйгээр өөрынгөө үүргэ бэелүүлхын тулада КПСС-эй байгууламжые болон партийна хүдэлмэриин түхэл шэнжые хайшаагаар хубилгахаб?

Партиие тон гүнзэгыгөөр демократизацилха хэрэгтэй. Тиихэдээ тэрэнэй үндэһэ һууринь партийна олониитын засаг болохо ёһотой.

Эдэ бүгэдэһөө уламжалан, демократическа централизмын ёһо гуримые шэнээр ойлгохо, энэ ёһо гуримай сэрэгэйхи шэнги мэдэлэй журам нэбтэрүүлгэдэ хэрэглэгдэхэ арга боломжо олгоһон ойлгомжыень усадхаха хэрэгтэй. Үгы һаа, партиин политикада болон ажал ябуулгада дүүргэдэг байһан үүргээрээ коммунистнуудай сэдьхэлээ ханахагүй ябадал дабажа, өөрыгөө хүндэлһэн, өөрыгөө сүлөө байнаб гээд ойлгохо мэдэрэлыень бусаажа шадахагүйбди.

Парти доторой үгэ буляалдаанuудые болон ёһотой партийна хани нүхэсэлэй оршон байдалда шиидхэбэринүүдые баталан абалгые бодото дээрэнь демократизацилха гээшэ КПСС-тэ хэрэгтэй. Партиин бүхы зургаануудта хамта хүдэлхэ гуримые, олон ондоо һанамжануудай байлгые, шүүмжэлхэ арга, хандасануудай болон платформонуудай олон ондоо байха ябадалые, онсо ушарнуудта асуултанuудые үнгэргэлгые лаб хангахын тулада Устав соо энэ талаар заабаринуудые оруулжа батадхаха шухала. Гадна үсөөн үлэһэн зоной өөһэдынгөө һанамжануудые хамгаалха эрхые хангахадаа, олоной дуугаар абаһан шиидхэбэринүүдые заабол дүүргэхэ гээд хараалха хэрэгтэй.

Демократическа централизмын ёһо гуримые шэнэдхэлгэ хадаа дотоодын эмхидхэлтэй болон журамтай бүлэглэлнүүдые бии бололгые һэргылхэ, партиин зэргэнүүдэй демократическа нягта нэгэдэлые хангаха зэргэтэй юм.

Партийна олониитын гол үүргые дээшэлүүлхэдээ, партиин үндэһэ һуури болохо **эхин организацинуудай** эрхэнүүдые үргэдхэхэ гээд хараалнабди. Мүнөөнэй үе сагай болон тодорхой оршон байдалай зорилгонуудые хараада абажа, өөрынгөө байгууламжын, программын болон ажал ябуулгын түхэл янзануудые, суглаануудые, политическэ ажал ябуулгануудые хэды дахин, ямар гуримаар үнгэргэхэ байһан тухай асуудалнуудые шиидхэхэ, партийна дээдын зургаануудай, конференцинүүдэй болон съезднүүдэй хүдэлмэридэ, абаһан шиидхэбэринүүдтэнь бодото дээрээ нүлөө үзүүлмэ гуримуудые, онол аргануудые хэрэглэжэ, ажал ябуулгаяа эрхилхэ арга боломжотой болохо байна гээшэ.

Партийна байгууламжын үндэһэн шухала асуудалнуудые шиидхэлгэдэ партийна эхин организацинуудай бэеэ дааһан байдалые улам дээшэлүүлхэ хэрэгтэй гээд коммунистнууд зүб дурадхана. Партида эсэслэн абаха эрхэ тэдээндэ олгохо, кандидадай стажһаа арсаха гээд дурадхагдана. Эдэ болон бусад асуудалнууд коммунистнуудай үргэн хабаадалгатайгаар зүбшэн хэлсэгдэжэ, КПСС-эй шэнэ Уставые бэлдэлгын үедэ хараада абтаха ёһотой.

Территориально -үйлэдбэриин ёһо гурим зандаа үлэхэ, үйлэдбэриин болон бусад коллективүүдтэ партийна организацинууд байха гээд хэлэхэ зуураа, тэдэнэй ажал ябуулгада, ниитын эмхинүүдэй, өөһэдөө өөһэдыгөө хүтэлбэрилгын зургаануудта коммунистнууд улам эдэбхитэйгээр өөһэдыгөө харуулха зэргэтэй гээд парти тоолоно.

Партиин үндэһэ һуурине бэхижүүлхэ гэхэдээ, партийна эхин организацинуудай хүдэлмэридэ түрүүшын туһалагша болохо, бүхы хүнүүдтэ — коммунистнуудта, партийна бэшэ хүнүүдтэ эгээл дүтэ байдаг **районно шатын** шухала үүргые парти шэнээр харана.

Конференцинүүдэй болон съезднүүдэй **делегадуудые** һунгалга олон хүнэй дундаһаа шэлэгдэжэ, бүхы коммунистнуудай хабаадалгатайгаар үнгэргэгдэхэ зэргэтэй. Түс түс партийна коллегинүүдэй дээдэ тээ хиналтын болон шүүмжэлэлэй газаа тээ һунгалгын иимэ гурим тэрэнииe табинагүй гэжэ хараадаа абаад, суглаанууд конференцинүүд болон съезднүүд дээрэ партийна **комитедүүдэй нэгэдэхи секретарьнуудые** олоной дундаһаа шэлэжэ һунгаха дурадхал дэмжэхээр байна.

Һунгагдамал партийна бүхы зургаанuудай үүргэ, эрхэ болон уялгануудайнь удхые үргэдхэлгэ тухай асуудал съездын урда тээхи үгэ буляалдаанай үедэ мүн лэ зүбшэн хэлсэхэ хэрэгтэй. Гол түлэб эзэлжэ байһан тушаалай ёһо гуримаар һунгагдамал зургаануудые бүридхэлгын гуримһаа арсаха шухала. Эдэ бүгэдэ КПСС-эй Центральна Комитедтэшье дүүрэн хэмжээгээр хабаатай. Коммунистын политическэ болон хүн янзын шанар, тэрэнэй хэрэг байдал мэдэлгэ ори ганса сэгнэлтэ болохо ёһотой.

Союзна республиканuудай коммунис партинууд тухай. Совет федерациие һэльбэн хубилгалгын оршон байдалда Союзна республиканuудай компартинуудай бэеэ дааһан байдал тухай асуудал зүбөөр шиидхэлгэ онсо политическэ удха шанартай болоод байна. КПСС-эй Программые болон Устав сүм сахиха зуураа, өөрынгөө программна документнүүдые зохёохо, эмхидхэлэй кадрова болон финансова асуудалнуудые бэеэ даагаад шиидхэхэ, хэблэлэй ажал ябуулга эрхилхэ, бүхы партиин ажабайдалай залан шууд асуудалнуудые шиидхэлгэдэ сэхэ хабаадалсаха арга боломжо республикын компартинуудта олгогдохо ёһотой. Тиимэһээ союзна республиканuудай компартинуудай ЦК-нуудай хүтэлбэрилэгшэд Уставай ёһоор КПСС-эй ЦК-гай хүтэлбэрилхы зургаанай гэшүүдээр һунгагдаха зэргэтэй. Партиин Түбэй хүтэлбэрилхы зургаануудай шиидхэбэриие буруушаабал, КПСС-эй ЦК-гай Пленум дээрэ энэ асуудал зүбшэн хэлсэхэ эрилтэ табиха эрхэ республиканuудай компартинуудай ЦК-нуудта үгэжэ болохо байгаа.

Хизаарай, областной болон окружной партийна комитедүүдэй эрхэнүүдые үргэдхэхэ хэрэгтэй. Партийна эхин организацинуудай болон коммунистнуудай аша туһые хараада абажа, бүхы зэндаагай партийна зургаанууд хүдэлмэриеэ байгууллха ёһотой.

КПСС-эй һайн дуранай үзэл сурталай-политическэ эмхидхэлэй нягта нэгэдэлые бэхижүүлгэдэ, олон национальна обществые нэгэдүүлгын политическэ хүсэнэй үүргэ дүүргэхэ дүүрэн арга боломжонуудые хангалгада манай интернациональна парти дотор демократическа үндэһэ һуурие улам үргэнөөр хүгжөөхэ ябадал нүлөөлхэ байна гээшэ.

КПСС-эй Центральна Комитет тухай. Партиин теоретическэ болон политическэ нөөсэ арга боломжонуудые өөр соогоо суглуулха ёһотой хамтын хүтэлбэрилгын зургаан болохо ЦК-да, КПСС-эй шэнэ үүргэ хараада абажа, тон шэнэ эрилтэнүүд табигдана. ЦК-гай хүтэлбэрилхы зургаануудта һунгагдаһан нүхэд лэ бэшэ, мүн хүдэлмэришэдые, таряашадые, интеллигенциие түлөөлһэн бусад гэшүүдэй зарим хуби партийна зөөриһөө таарамжатай салин хүлһэ абажа, тодорхой болзор соо Центральна Комитедтэ, тэрэнэй комиссинуудта саг үргэлжэ хүдэлдэг байгаа һаань, таарамжатай байха һэн.

Съезд дээрэ КПСС-эй Түрүүлэгшые болон тэрэнэй орлогшонорые һунгаха гээд дурадхагдана. Центральна Комитедэй заседанинуудай хоорондо политическэ болон эмхидхэлэй асуудалнуудые шиидхэхын тулада ЦК-гай Пленум дээрэ Президиум һунгаха.

Центральна Комитедэй хүдэлмэри эмхидхэхын тулада саг үргэлжэ хүдэлхөөр, ЦК-гай гэшүүдһээ бүридэһэн, бусад нэрэ хүндэ ехэтэй коммунистнуудай хабаадалгатайгаар түс түс комиссинуудые бии болгоходо, таарамжатай. ЦК-гай Пленум дээрэ һунгагдаһан КПСС-эй ЦК-гай секретарьнууд эдэ комиссинуудые толгойлхо, Түрүүлэгшын болон тэрэнэй орлогшонорой ударидалга доро хүдэлхэ байгаа.

Хүтэлбэрилхы зургаануудай бүридэлые шэнээр һунгаха эрхэ олгожо, КПСС-эй съезднүүдэй хоорондо бүгэдэ-партийна конференцинүүдые саг үргэлжэ үнгэргэдэг байгаа һаа, болохотой гээшэ ха.

Партиие демократизацилхадаа, хүтэлбэрилхы зургаануудай бүхы бүридэл саг үргэлжэ һэлгэгдэжэ байха ёһотой гээд хараална.

Партиин Түбэй хиналта-шалгалтын зургаан КПСС-эй съезд дээрэ һунгагдана.

Республикын партийна организацинуудай ажал ябуулгые бүри зохидоор тааралдуулан ябуулхын тулада хүтэлбэрилхы зургаан бии болгохо хэрэгтэй гээд РСФСР-эй коммунистнууд, олониитэ эдэбхитэйгээр дуугаа үгэнэ. КПСС-эй нэгэн бүхэли болон нягта жэгсаалтай зандаа үлэхэ хэрэгтэ Россин Федерациин партийна организацинуудай айхабтар шухала үүргэ дүүргэдэг байһаниие хараада абажа, РСФСР-эй партийна эхин организацинуудта, городской, районой, окружной, областной болон хизаарай партконференцинүүд дээрэ эдэ асуудалнуудые зүбшэн хэлсэхэ, КПСС-эй XXVIII съездын урда тээ республиканска партконференци дээрэ бүхы талаһаань хаража үзэхэ хэрэгтэй.

Партийна аппарат тухай. Партида аппарат хэрэгтэй. Тиимэһээ тэрэнэй байгууламжые нарижуулан һайжаруулха, хэрэг мэдэсыень дээшэлүүлхэ, албан хойрог ябадалнуудые усадхаха шухала. Бэлэдхэл һайнтай, эрдэм һургуулитай, бэлиг шадабаритай партиецүүдые эндэ хүдэлхыень урихын тулада хэрэгтэй эрхэ байдал бии болгохо шухала. Хүдэлдэг зоной тоогой талаар аппарат эгээл таарамжатай, һунгагдамал зургаануудта мэдэлтэй байха ёһотой.

Олондо мэдээсэлнүүдые дэлгэрүүлэн тараадаг партийна органууд тухай. Политикыень болон үзэл сурталыень, эмхидхэлэйнь болон үзэл сурталай хүмүүжүүлгынь хүдэлмэриие бодото байдалда бэелүүлгын шухала хэрэгсэл түбтэ болон нютагуудта байдаг олондо мэдээсэлнүүдые тараадаг өөрынь органууд мүн гэжэ КПСС тоолоно, тэдэнэй ажал ябуулгые хүтэлбэрилэн шэглүүлнэ.

Партийна хэблэлнүүдэй ахамад редакторнуудай түс түс партийна комитедүүдэй пленумүүд дээрэ баталагдадаг байгаа һаань, таарамжатай; олондо мэдээсэлнүүдые дэлгэрүүлэн тараадаг түбэй партийна хэрэгсэлнүүдэй ахамад редакторнууд болон бусад хүтэлбэрилэгшэд КПСС-эй ЦК-гай Президиумдэ, партиин түбэй орган болохо «Правда» газетын ахамад редактор КПСС-эй ЦК-гай Пленум дээрэ баталагдаха зэргэтэй.

КПСС-эй бюджет тухай. КПСС-эй бүхы ажал ябуулга, тэрэнэй организацинуудай болон партийна комитедүүдэй хүдэлмэри партиин олзо оршоһоо абтаһан мүнгэнэй болон материальна нөөсэнүүдээр хангагдаха зэргэтэй. Парти хадаа өөрын зөөритэй, тэрэнээ өөрөө хэрэглэнэ. Мүнгэ зөөриие арьбадхалга болон гаргашалга олондо мэдээжээр бэелүүлэгдэхэ зэргэтэй. Союзна республиканuудай компартинууд, хизаарай болон областной партийна организацинууд олзо оршоёо ехэ болгохые оролдоно, тиигэжэ өөһэдынгөө олоһон мүнгөөр өөһэдыгөө хангадаг болохые эрмэлзэнэ, байгууламжын штатна болон финансова асуудалнуудые шиидхэнэ, эхин организацинуудай ажал ябуулгые мүнгөөр хангалгада гаргашануудые тодорхойлно. Эдэ организацинууд өөрынгөө бюджедые өөһэдөө мэдээд хэрэглэдэг болохо ёһотой. Игажэ партиин зөөриие хэрэглэлгын асуудалнуудай талаар партийна организацинуудай бэеэ дааһан байдалые үргэдхэхэ шухала. Бүхы шатануудта — партийна эхин организациһаа эхилээд, КПСС-эй Центральна Комитет хүрэтэр, партийна бюджедэй зөөриин хайшаагаар гаргашалагдажа байһаниие ашаг үрэ ехэтэйгээр, олондо мэдээжээр хинан шалгаха хэрэгтэй.

* * *

Олон жэлээр уридшалан, обществын нюур шарайе тодорхойлжо боломо ажабайдалай түхэл янзануудай эшэ үндэһэн эгээл мүнөө таригдажа байна гэжэ ойлгон, иимэ үзэл бодолтойгоор КПСС XXVIII съездые угтажа байна.

Эндэ бэшэгдэн харуулагдаһан хараа бодолнууд болон сэгнэлтэнүүд ямар нэгэ түхэл маягтайгаар хэблэлэй хуудаһануудта, коммунистнуудай хэлэһэн үгэнүүдтэ, партийна суглаануудай резолюцинуудта, КПСС-эй ЦК-да ороһон бэшэгүүд соо харагдадаг лэ байгаа. Бүхэсоюзна XIX партийна конференци, КПСС-эй ЦК-гай Пленумүүд, СССР-эй Арадай депутадуудай нэгэдэхи болон хоёрдохи съезднүүд, СССР-эй Верховно Соведэй сессинүүд, хүдэлмэришэдтэй, таряашадтай, интеллигенциин, залуушуулай, ветерануудай элдэб бүлэгүүдэй түлөөлэгшэдтэй уулзалганууд болобжо, үзэхөөр ба тобшолол хэхээр баян материал үгэһэн байна.

Съездын урда тээхи үгэ буляалдалгын үедэ платформо соо бэшэгдэн харуулагдаһан асуудалнуудта хандасаяа коммунистнууд тодорхойлхо, түс үгэ буляалдалга партийна хүдэлмэриие шэнэдхэлгэдэ түлхисэ боложо үгэхэ аабза гээд КПСС-эй ЦК найдана.

Партийнабэшэ хүнүүдые, хубилган шэнэдхэлгын оршон байдалда партиин дүүргэдэг үүргэдэ хайша хэрэгээр бэшээр хандадаг бүхы хүнүүдые энэ зүбшэн хэлсэлгэдэ хабаадалсахыень бидэнэр уринабди. Ажаглалтануудай болон дурадхалнуудай хажуугаар тад ондоошье проектнүүдые хаража үзэхөөр бэлэмди. Партиин болон арадай хамтын ухаан бодол — хубилган шэнэдхэлгые урагшань дабшуулха айхабтар ехэ хүсэн мүн болоно.

СОВЕТСКЭ СОЮЗАЙ КОММУНИС ПАРТИИН ЦЕНТРАЛЬНА КОМИТЕТ

Арадай кандидадууд

БАТААР ЭТИГЭНЭБДИ

…гү, али 1946 ондо эдэбхитэй хүдөө бэшэгшэ байһан тула «Буряад-Монголой үнэн» газетын редакцида ажаллахаар уригдажа, түрүүшээр үзэг, сэгэй алдуунуудые хинагша корректорээр, удаань литературна сотруднигаар, тусхай корреспондентээр хүдэлмэрилжэ захалһан юм. Хэблэлэй газарта 16 наһанһаа ажаллажа, газетын хүдэлмэриин хамаг бүхы арга оншонуудтай «арһа мяхаараа» танилсаһан журналист уялгата албанһаа республикын МВД-гэй органуудта эльгээгдэжэ, комсомолой хүдэлмэриин талаар политчастиин начальнигай туһалагшаар, мүн тэндэхи олон хэһэгтэй газетын редактораар ажаллаа һэн.

Удаань «Буряад үнэнэйнгөө» редакцида бусажа, бэшэгүүдэй, мүн совет байгуулалтын таһагуудай хүдэлмэриие хүтэлбэрилбэ, редакциин харюусалгата секретариин уялгыешье бэелүүлбэ.

Эдэ бүхы тушаалнуудта ажаллажа ябахадаа, тэрэ үндэһэн хэлэн дээрэ гарадаг газетын материалнуудай олониитэдэ уншасатай, абтасатай, мүн тэдэ бүгэдын нүлөө ехэтэй байхын тула шадабари бэлигээ, оролдосо хэшээлээ сүм зорюулдаг бэлэй. Гадна газетын номернуудай газаа талын үзэмжэтэй байхын тула дүршэлтэй журналист гол материалнуудые шадамараар тобойлгон үгэхэ, уран шэмэглэл болгон табиха хэрэгтэ редакциин секретариадай хүдэлмэрилэгшэдтэй нягта харилсаатайгаар ажалладаг байба.

Хабаровскын партийна дээдэ һургуули түгэсхэһэнэйнгээ һүүлээр И. Р. Очиров партиин Буряадай обкомой хэблэлэй секторые даагшаар ажаллахадаа, республикын олондо мэдээсэл тарааха зүйлнүүдэй аша нүлөөгэй хүгжэхэ хэрэгтэ ехэ хубитаяа оруулһан байна. Илангаяа буряад хэлэн дээрэ гарадаг районуудай газетэнүүдэй оршуулгын шанар, тэндэ ажалладаг зонуудай шадабари мэргэжэл дээшэлүүлхэ хэрэгтэ аша туһатай хэмжээ ябуулгануудые партиин обкомой зүгһөө эмхидхэдэг байгаа. Тиин гансашье манай республикын бэшэ, мүн Агын, Усть-Ордын округуудай газетэнүүдэй оршуулагшадай семинар-һуралсал шадабаритай мэргэжэлтэдэй хабаадалгатайгаар үнгэргэгдэдэг һэн.

Удаань Иван Ринчиндоржиевич Очиров арбаад жэлдэ «Буряад үнэн» газетын редакторай орлогшоор ажаллажа байхадаа, залуу журналистнуудай мэргэжэлээ, эрдэм болбосоролоо саг үргэлжэ дээшэлүүлжэ байха хэрэгтэ анхаралаа табидаг, тэдэнэй шадабариин ургаха, үргэдхэхэ хэрэгтэ эрилтэтэйгээр хандадаг бэлэй.

1985 онһоо Буряадай номой хэблэлэй директорээр баталагдаад ажаллажа байхадаа, республикын хэблэлэй хэрэгые мүнөө үе сагай эрилтын ёһоор эрхилхэ талаар хэдэ хэдэн хэмжээ ябуулгануудые бэелүүлжэ байнхай. Тэдэнэйнь гол шухалань гэхэдэ, манай номой хэблэл ажахын тоосоогоор ажаллажа эхилэнхэй гээшэ.

— Ажахын тоосоондо ороһон ушарнай хадаа манда хэдэ хэдэн аша туһатай эрхэ байдал олгоно,—гээд Иван Ринчиндоржиевич хөөрэнэ.—Эндэ, нэгэдэхеэр, манай хэблэлэй түсэбтэ хамааралсадаг зонхилхы захирэлта дээрэһээ үгтэхэеэ болибо. Тиимэһээ республикынгаа арадай ажахын гол һалбаринуудай асуудалнуудаар хэблэгдэхэ зүйлнүүдэй түсэб өөһэдынгөө арга боломжоор эндээ табиха болонобди. Хоёрдохёор, манай хэблэл республикынгаа ажабайдалай эрилтээр шухала хэрэгтэй материалнуудые саг соонь гаргаха аргатай болоно. Гурбадахяар, бидэ хэблэлэй талаар өөһэдын эрхэ этигэмжэтэй болоод байхадаа, түрэлхи хэлэн дээрээ гарадаг литературын тираж олошоруулха аргатайбди. Жэшээлхэдэ, «Гэсэрэй» шүлэглэмэл туужые буряадаараа прозолон хөөрэһэн Н. Дамдиновай найруулгые 30.000 хэһэгээр гаргаабди. Һаяын сагта ород-буряад словарь 50000 хэһэгээр гаргахаар хараалнабди. Хүгжэлтын зогсошоһон үедэ үндэһэн хэлэнэймнай үүргэ нилээд доошолуулагдажа, түрэлхи хэлэн дээрэмнай һуралсалай болоод уран зохёолой номууд хоморжонхой бэлэй. Эдэ бүгэдэ дутагдалнуудые ойрын жэлнүүдтэ усадхажа, үндэһэн ёһо заншалнуудтаа түшэглэн, арадайнгаа оюун бэлигые хүгжөөхэ хэрэгтэ арга боломжоёо дүүрэн хэрэглэхые оролдохоб, —гэжэ Россин Федерациин арадай депутадта кандидат И. Р. Очиров мэдүүлнэ.

Республикынгаа хэблэлэй хэрэгые үе сагайнгаа эрилтээр дээдэ хэмжээндэ гаргахын тула шэнэ оньһон түхеэрэлгэнүүд, шэнэ һайн байра байдал хэрэгтэй гээшэ. Тэдэ бүгэдые республикын номой хэблэлэй директор һайн ойлгоно. Тиимэһээ номуудайнгаа һайн үнгэ будагтайгаар, уран гоё шэмэгтэйгээр, саг соогоо гаргагдадаг болохынь тула, депутадаар һунгагдаа һаа, ехэ хүдэлмэри бэелүүлхэ аргатай ха юм.

И. Р. Очиров партиин горкомой гэшүүнээр, арадай депутадуудай Улаан-Үдын горсоведэй депутадаар һунгагдахадаа, республикынгаа ниислэл хотые болбосон түхэлтэй болгохо хэрэгтэ, мүн ажалшадай ажаһуудалай эрилтэ хэрэглэмжые хангаха талаар ехэ хубитаяа оруулһан байна.

Буряад ороной журналистнуудай үмэнэһөө РСФСР-эй арадай депутадта кандидадаар дэбжүүлэгдэһэн Иван Ринчиндоржиевич Очиров округойнгоо ажалшадтай уулзалгануудаа үргэлжэлүүлһээр. Депутадта кандидадай һунгалтын урда тээхи программа долоон хубиһаа бүридэнхэй.

Россин Федерациин засагай дээдын зургаанда Буряадай журналистнуудай үмэнэһөө түлөөлэгдэхэдөө, республикынгаа соёлой болоод ажахын хүгжэлтэдэ шадабари бэлигээ, хүсэл эрмэлзэлээ сүм зорюулжа, арад зоной аша туһада ехэ юумэ хэхэ байха гээд Иван Ринчиндоржиевич Очировто батаар этигэнэбди.

Б. ЖАНЧИПОВ.
Д. АЛТАЕВАЙ фото.

ТЭРЬЕДЭЖЭ ГАРАГШАДТА ТУҺАЛХА ХЭРЭГТЭЙ

1990 оной январиин 1-һээ хойшо Азербайджанай ССР-һээ тэрьедэжэ гараха баатай болоһон эрхэтэдтэ туһаламжа үзүүлхэ нэмэлтэ хэмжээнүүд тухай тогтоолые СССР-эй Министрнүүдэй Совет баталан абаба.

Энээнтэй зохилдуулан, СССР-эй Министрнүүдэй Соведэй 1990 оной январиин 17-ной тогтоолдо нэмэлтэ болгожо, Азербайджанай ССР-һээ тэрьедэжэ гараха баатай болоһон эрхэтэдые саг зуурын туршада тэдэнэртэ хабаатай элүүржүүлгын эмхи зургаануудта байрлуулхыень, мүн тэдээндэ эдеэ хоол эмхидхэхыень зарим министерствэнүүдтэ болон албан зургаануудта дурадхагдаа. Гурбан һарын хугасаа соо тэдэнииe байрлуулгын, эдеэлүүлгын сэнгүүдые угтажа абаһан эмхинүүд түлэхэ ёһотой. Эдэ гаргашануудые харюулалгын гурим тодорхойлхыень СССР-эй Финансын министерствэдэ даалгагдаа.

Азербайджанай ССР-һээ тэрьедэжэ гараха баатай болоһон эрхэтэдые тэдэнэй мэдэлдэ байдаг элүүржүүлгын эмхи зургаануудта, эмхинүүдтэ саг зуураар байрлуулгада хабаатай асуудалнуудые хаража үзөөд, шиидхэхыень союзна республиканuудай Министрнүүдэй Соведүүдтэ дурадхагдаба.

Азербайджанай ССР-һээ тэрьедэжэ гараха баатай болоһон эрхэтэдые саг зуураар байрлуулха газар хүрэтэр абаашаха гаргашанууд СССР-эй Министрнүүдэй Соведэй нөөсэ жасын мүнгэнһөө гаргашалагдаха ёһотой гэжэ тогтоол соо заагдана. Удаань энэ мүнгэн Азербайджанай ССР-эй бюджедһээ тэхэрюулэгдэхэ ёһотой.

Сэг зуураар ажаһуужа байһан газар нютагуудта Азербайджанай ССР-һээ тэрьедэжэ гараха баатай болоһон эрхэтэдые али бүхы үбшэнһөө һэргылхэ, тэдэнэртэ медицинскэ туһаламжа үзүүлхэ хэмжээ ябуулгануудые бэелүүлхыень СССР-эй Элүүрые хамгаалгын министерствэдэ, союзна республиканuудай Министрнүүдэй Соведүүдтэ даалгагдаа.

Арадай эрдэм һуралсалай талаар СССР-эй гүрэнэй комитет, союзна республиканuудай Министрнүүдэй Соведүүд энэ тогтоолой үндэһөөр, Азербайджанай ССР-һээ тэрьедэжэ гараха баатай болоһон бүлэнүүдэй үхибүүдые, хуулиин наһа гүйсөөгүйшүүлые ажаһуужа байһан газартань һургахын, хүмүүжүүлхын тула таарамжатай эрхэ байдал байгуулха ёһотой.

Азербайджанай ССР-һээ тэрьедэжэ гараха баатай болоһон эрхэтэдые ажалаар хангалгада хабаатай асуудалнуудаар дурадхалнуудые бэлдэжэ, хоёр долоон хоногой болзор соо СССР-эй Министрнүүдэй Соведэй үзэмжэдэ табихыень ВЦСПС-тэй хамта Ажалай ба социальна асуудалнуудай талаар СССР-эй гүрэнэй комитедтэ даалгагдаа гэжэ документ соо хэлэгдэнэ.

Азербайджанай ССР-һээ тэрьедэжэ гараха баатай болоһон эрхэтэдтэ материальна туһаламжа үзүүлхэ талаар СССР-эй Улаан Хэрээһэнэй ба Улаан Хабад һарын бүлгэмүүдэй холбооной, Эб найрамдалай совет жасын, В. И. Ленинэй нэрэмжэтэ Хүүгэдэй совет жасын, Энэрхы сэдьхэлэй ба элүүрые хамгаалгын совет жасын үүсхэл һайшаагдаа.

ТАСС.

ХИЛЫН СААНАҺАА

ТАСС · АПН

ТҮҮХЭТЭ ҮДЭРНҮҮД

ВАШИНГТОН. «Пленум хүдэлмэреэ дүүргээ. Эндэ эхилһэн шэнэ революци Зүүн Европо дээгүүр эбхэржэ, дүүрэн дүхэриг хээд, гэдэргээ бусаба,— гэжэ Си-би-эс гэдэг телекомпани Москваһаа эльгээһэн репортаж соогоо дамжуулна.— 72 жэл соо парти дотор эзэрхэжэ байһан засаг захиргаание унагаажа, олон партийна демократиие тогтоохо зам арюудхан сэбэрлэхын түлөө КПСС-эй ЦК дуугаа үгэбэ».

СОФИ. КПСС-эй ЦК-гай Пленум саашадаа совет общество дотор хубилган шэнэдхэлгын бэелүүлэгдэжэ, хүгжөөгдэжэ байһан орёо эрхэ байдалда партиин стратеги болон зорилгонууд тухай олон ондоо һанал бодолтой байһанаа элирхэйлэн харуулба гэжэ «Работническо дело» газетэ тэмдэглэнэ.

ПЕКИН. «СССР-тэ боложо байһан юумэн хадаа Советскэ Союзай дотоодын хэрэг юм ааб даа» гэжэ КНР-эй МИД-эй түлөөлэгшэ Цзинь Гуйхуа КПСС-эй ЦК-гай һаяхан дүүрэһэн Пленумэй дүнгүүдые, т у с х а й л б а л, СССР-тэ олон партиһаа бүридэһэн байгуулалтые тогтоохо арга боломжонууд тухай асуудалые тайлбарилха талаар Японой журналистын гуйлтада харюусахадаа мэдүүлбэ.

ПАРТИИН ТҮРҮҮЛЭГШЭ ҺУНГАГДАБА

БЕРЛИН. Германиин либерально - демократическа партиин онсо яаралтай съездын заседани Дрездендэ дүүрэбэ. Партиин түрүүлэгшын тушаалда дурадхагдаһан кандидатуранууд тушаа үгэ буляалдаата орёо хурса хөөрэлдөөн болобо. Политическэ тушаалһаа буухамни гэжэ олон жэлдэ ЛДПГ-е толгойлһон Манферд Герлах съездын урда тээ мэдүүлһэн байгаа.

Ростогой университедэй 45-тай профессор Райнер Ортлеб 735-һаа 390 дуу абажа, ЛДПГ-гэй түрүүлэгшээр һунгагдаа.

Дуугаа үгэлгын үрэ дүнгүүдэй соносхогдоһонһоо хойшо хэдэхэн минутын үнгэрхэдэ, тэрэ игэжэ мэдүүлбэ: Ажабайдалай урда партиин табиһан зорилгонуудые шууд сэхээр, ухаатай сэсэнээр бэелүүлхые хүсэнэб.

СЭРЭГШЭ, ЖУРНАЛИСТ, ЭРДЭМТЭ

Агуухэ Октябрийн хубисхалай мандаһанай һүүлээр нэгэ жэл үнгэрөөд байхада мүндэлһэн Совет Армиин 72-дохи жэлэй ой хархис дайсантай дайлалдажа, Агуухэ Илалта шэрээлсэһэн, халуун шулуу долёоһон, юу-хээ үзэһэн буурал толгойтой ветерануудта илангаяа хүндэтэйгөөр һанагдана.

Байгал шадар ажаһууһан бүһэтэйшүүл фронт руу мордоходоо, хёрхо мэргэнээрээ, ямаршье уларилда тэсэмгэй, шэрхи бэеэрээ шалгардаг байгаа гэжэ мэдээжэ. Эрэ бэеэ хүсэһэн, ажал хүдэлмэридэ атаржаһан хүн зонһоо дутуугүй бэрхээр, үсэд нэтэрүүгээр залуу сибирягууд хархис дайсантай тулалдаа. Хэлэһэнээ баталжа, уншагшадта нэгэ фронтовигай дайшалхы ба ажалай габьяа тухай хөөрэхэ хүсэлэнтэйб. Тэрэ хүн хадаа Совет Армиин офицер, гурбадахи Ударна Армиин 28-дахи стрелково дивизиин бүридэлдэ дайлалдаһан Цырендаши (Сергей) Бадмаевич Будаев болоно. Цырендаши 1923 ондо Сэлэнгын районой Ноёхоной сомоной Соведэй Цайдам нютагта түрэһэн юм. Буряадай багшанарай институдта һуража байтараа, арбан юһэтэй комсомол залуу хүбүүн фашис булимтарагшадһаа Эсэгэ ороноо хамгаалхаяа холын фронт руу мордоо һэн. Түрүүн тэрэ юрын сэрэгшэ байгаа. Удаань түргэн саг болзорой курсануудые дүүргэжэ, офицерэй нэрэ зэргэтэй болоо. Тиигээд лэ Цырендаши Будаев стрелково взвод, ротые ударидажа, Великие Луки, Невель, Калининска ба Псковско областьнуудай бусад нютагуудые хархис дайсанһаа сүлөөлэлсөө бэлэй. 1943 ондо Коммунис партиин зэргэдэ ороо һэн. Хүндөөр шархатаһаншье байха. СССР-эй Оборонын министерствын архив соо документнүүдые шэнжэлжэ байтараа ахалагша лейтенант Ц. Б. Будаевай Улаан Одоной орденоор шагнагдаһан тухай хуушан бэшэг олобоб. Тэндэ иигэжэ бэшээтэй байгаа бэлэй: «Заможица һууринние эзэлхын түлөө эбхэрһэн байлдаанда хатуу зоригтой командир байһанаа харуулаа. Тэрэнэй ударидалга доро взвод наяад гитлеровецүүдые үгы хэбэ. Удаань дабшалта боложо, взводынь үшөө хорёод фашистнарые хороогоо. Өөрөө тэрэ траншей соо болоһон тулалдаанда дүрбэн гитлеровецые үгы хээ...»

Госпитальдо удаан хэбтэжэ аргалуулаад, Эсэгэ ороноо хамгаалгын дайнай түгэсэһэн хойно залуу офицер түрэл Буряад орондоо бусажа, ажал, һуралсалаа үргэлжэлүүлээ бэлэй. Буряадай номой хэблэлдэ политическэ литературын редактораар хүдэлмэрилбэ. Удаань ВКП(б)-гэй ЦК-гай дэргэдэхи Дээдэ партийна һургуулида Москва хото руу эльгээгдээ һэн. Эндэ тэрэ тус һургуулиин журналистын отделени ба В. И. Ленинэй нэрэмжэтэ Москвагай багшанарай институт 1948 ондо дүүргэжэ, түрэл нютагтаа журналистикын ба оршуулагшын ажалда шунан ороо бэлэй. 1948—1952 онуудта Ц. Б. Будаев «Буряад-Монголой үнэн» газетын редакторай орлогшоор хүдэлмэрилөө. 1952 онһоо 1956 он хүрэтэр марксистско-ленинскэ литературые оршуулагшаар ба партиин Буряадай обкомой пропаганда ба агитациин таһагай инструктораар хүдэлмэрилбэ. Тэрэнэй удаа «Байгалай толон» (мүнөө «Байгал») журналай редакторай орлогшоор томилогдоо бэлэй.
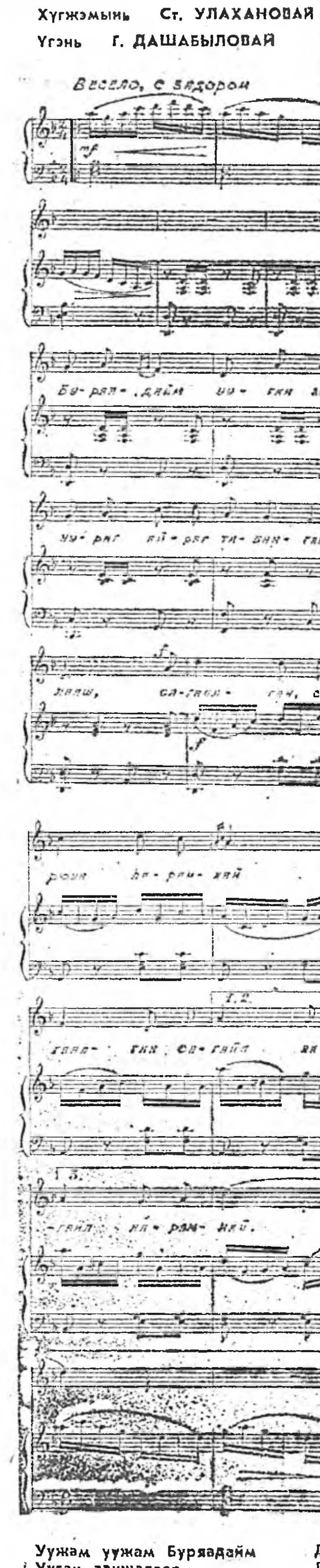
1959 ондо Ц. Б. Будаев Буряадай ниитын эрдэмэй институдай хэлэ бэшэгэй эрдэмэй таһагта хүдэлмэрилжэ эхилээ һэн. Тэрэ гэһэнһээ хойшо тэрэ буряад хэлэ шэнжэлхэ ба хүгжөөхэ талаар ехэхэн хүдэлмэри ябуулаа. 1962 ондо Ленинградай гүрэнэй университедэй Зүүн зүгэй арадуудай хэлэнэй факультедтэ Цырендаши Будаевич Будаев кандидатска диссертаци хамгаалба. 1986 ондо тэрэл университедтэ докторой диссертаци хамгаалаа.

Буряад хэлэ, бэшэгые, арадай аман зохёол шэнжэлһэн олон тоото хүдэлмэринүүдынь мүнөөдөө толилогдонхой, хүн зоной зүгһөө үндэр сэгнэлтэдэ хүртэһэн юм. «Адлирхуу удхатай ород ба буряад оньһон ба хошоо үгэнүүдэй словарь» (1959 он), «Сонгоолнуудай ярянай хэлэн» (1962 он), «Элдэб арадуудай адлирхуу удхатай оньһон ба хошоо үгэнүүд» (1962, 1969 онууд — хоёр хубиһаа бүридэнэ), «Буряад хэлэнэй фразеологи» (1970 он), «Монголшуудай таабаринууд» (1980 он) ба бусад олон хүдэлмэринүүдынь эрдэмтэдэй, багшанарай, оюутанай зүгһөө хүндэтэйгөөр угтагдаа бэлэй. «Правда Бурятии» ба «Пограничник Забайкалья» газетэнүүдэй хуудаһанууд дээрэ тэрэ буряад хэлэндэ һургаха зорилготой хэшээлнүүдые ябуулна.

Ниитын уялганууд, даалгабаринуудынь үсөөн бэшэ. Цырендаши Бадмаевич дайнай ба ажалай ветерануудай районно Соведэй гэшүүнэй, томьёо үгэнүүдэй республиканска комиссиин гэшүүнэй, СССР-эй Географиин бүлгэмэй Буряадай отделениин түүхын-этнографическа секциин түрүүлэгшын уялгануудые амжалтатайгаар дүүргэдэг юм. Залуу эрдэмтэдые һургаха, эдиршүүлые патриот ёһоор хүмүүжүүлхэ хэрэгтэ тэрэ хүсэ шадалаа шэглүүлдэг гээшэ.

Абари зан тухайнь хэлэхэ болоо һаа, өөр тухайгаа хөөрэхэ дурагүй, хүн зондо туһалхаар хододоо бэлэн, зөөлэн, зөөлэн зантай юм. Энэл даа, сэрэгшэ, журналист, эрдэмтын арюухан намтар.

С. ХАНДАЖАПОВ,
дайнай ба ажалай ветеран.

САГААЛГАН

Хүгжэмынь Ст. УЛАХАНОВАЙ
Үгэнь Г. ДАШАБЫЛОВАЙ

Ужам ужам Буряадайм
Уган заншалаар
Ураг айраг табингаа,
Буужал айлшалааш.
ДАБТАЛГА:
Сагаалган, сагаалган —
Сарюун һарамнай,
Сагаалган, сагаалган —
Сагаан нарамнай.

ПРАВДА БУРЯТИИ
Мүнөөдэрэй номерто

СССР-эй Верховно Соведэй гурбадахи сессиин хүдэлмэрилжэ эхилһэн тухай информационно мэдээсэл газетын мүнөөдэрэй номерой нэгэдэхи хуудаһанай нээлтэ дээрэ ниитэлэгдэбэ.

Хэблэлдэ мэдээсэгдэһэнэй ёһоор, байгша оной февралиин 9-дэ республикымнай ниислэл хото Улаан-Үдэдэ партийно-ажахын эдэбхитэдэй суглаан боложо үнгэрһэн юм. Энэ суглаан дээрэ партиин обкомой хоёрдохи секретарь Константин Андаевич Албашеев «Республикын агропромышленна комплексын 1989 оной хүдэлмэриин дүнгүүд ба арбан хоёрдохи табан жэлэй даабаринуудые амжалтатайгаар бэелүүлхэ талаар партийна, совет, ажахын органуудай бэелүүлхэ зорилгонууд» гэһэн асуудалаар элидхэл хэһэн байна.

Газетын мүнөөдэрэй номерой нэгэдэхи болон хоёрдохи хуудаһануудта нүхэр Албашеевэй элидхэл, суглаанай ябасын тоосоон ниитэлэгдэбэ.

Буряадай АССР-тэ ажаһуудаг үсөөн тоотой хойто арадуудай конференциие үнгэргэхэ эмхидхэлэй комитедэй гарғаһан Хандалга уншагшадай анхаралда номерой нэгэдэхи хуудаһанда үгтэбэ.

Нютаг нютагай һонин

ДУУ, ХАТАРАА БЭЛЭГЛЭНЭ

Мухар-Шэбэрэй районой Суулгын дунда һургуулиин багша Э. Д. Дашиевагай даадаг 8-дахи «б» классай хүбүүд, басагад эрхим һайнаар һурахынгаа хажуугаар һургуулиингаа бүхы хэмжээ ябуулгануудта эдэбхитэйгээр хабаадалсадаг юм. Жэшээнь, спортын элдэб зүйлнүүдээр мүрысөөнүүдтэ, концертнүүдтэ тэдэнэр булта хабаададаг. Малай үбэлжэлгын хаһада хүбүүд, басагад малшадта дуу, хатар олоор харуулдаг байна. Энээнһээ гадна дайнай, ажалай ветерануудта үхибүүд ходо туһалдаг юм.

Дружинын соведэй гэшүүд Ирина Идиатулина, Саша Жамбалов, Света Пермякова, Виталий Федоров, Лена Дубикова багшадаа ехэ туһаламжа үзүүлдэг. Мүнөө тэдэ булта В. И. Ленинэй түрэһэн үдэртэ, Агуухэ Илалтын һайндэртэ ехэ бэлэдхэл хэжэ байнхай.

Э. ЭРДЫНЕЕВА,
һургуулиин ахалагша пионервожата.

ТАРБАГАТАЙ—ПАРИЖ

Шэмээшэгүүдэй арадай хоор Эхэ орон соогоо мэдээжэ болоһоор үнинэй. Тус хоорой бэлиг шадабариие Новосибирск, Астрахань, Москвагай харагшад сэгнэһэн, һайшааһан байха юм. Шэмээшэг дуушан Надежда Хромых Японой тайзан дээрэ тэндэхи зониие өөрынгөө бэлиг шадабаритай танилсуулһан байна. Харин мүнөө Париж ошохонь.

«Сагаан далайһаа Японой далай хүрэтэрхи Россин эхэнэрнүүдэй дуун» гэһэн аман зохёолой фестиваль Франци ба Голландида мартын 5-һаа 29 болотор үнгэргэгдэхөөр хараалагданхай. Ород дуунай энэ һайндэртэ Ехэ-Куналейн шэмээшэгүүдэй арадай хоорой дуушад уригдаһан байха юм. Тус хоорһоо арбан хүн шэлэгдэн абтаба.

Нэрлэбэл, хормейстер И. В. Голендухина, багша Е. Е. Степанова, һурагша Н. Сазонова, ажалшадай ажаһуудалай хэрэглэмжэ хангадаг комбинадай хүдэлмэрилэгшэ О. А. Рымарева, тус зургаанай директор Е. М. Павлова, киномеханик Н. Г. Кушнарева, колхозой гэшүүн Е. К. Козлова, пенсионернүүд Н. Ф. Рыжакова ба Н. Я. Хромых гэгшэд болоно.

Б. ДАБАИН.
Тарбагатайн район.

АРАДАЙ МЕДИЦИНЫН ТҮБ БАЙГУУЛАГДАБА

Зүүн зүгэй арадуудай эмшэлэлгын аша туһань манай нютагай хүн зондо үнинэй мэдээжэ байһан гээшэ. Анхан Агын талаһаа гараһан түбэд эмшэд Сультим, Жамсаран Бадмаевуудай арад зондо хүргэһэн аша туһань олоной дунда элиржэ байна.

Зүгөөр зарим үлүү гарама эдэбхитэдэй түбэд гэхэ гү, али зүүн зүгэй арадуудай эмшэлэлгые гол түлэб бурхан шажантай холбодог байһанһаа боложо бидэ олон жэлнүүдэй туршада тэрэнэй аша туһые бэе дээрээ мэдэрхэ аргагүй байһамди. Тиимэһээ һүүлэй жэлнүүдтэл, илангаяа хубилган шэнэдхэлгын үедэ манай орон дотор зүүн зүгэй арадуудай эмшэлэлгэдэ нюураараа хаража, тэрэниие үргэнөөр дэлгэрүүлхэ арга олдобо.

Жэшээлхэдэ, Агын округой олониитэ, элүүрые хамгаалгын эмхи зургаануудай түлөөлэгшэд өөһэдтөө арадай медицинын түб байгуулхын түлөө тодорхой ажал хүдэлмэри ябуулжа эхилбэ.

Шэнэ жэлэй урда тээ 5 хүнһөө бүридэһэн округой тусхай делегаци Хитадай Арадай республикын Хүлэн Буйрэй аймаг ошожо, тэндэхи арадай медицинэ эрхилдэг түлөөлэгшэдтэй уулзажа хөөрэлдэһэн байна.

Эсэстэнь манай округой түлөөлэгшэд арадай медицинын түб Агада байгуулха тухай хүсэлтэй байһанаа мэдэрһэн хэлсээ нүгөө талынхидтай баталбад. Энэ зорилгоор, түрүүлэн зүүн зүгэй эмшэлэлгэ эрхилдэг 6 мэргэжэлтэд Үбэр Монголһоо манда ерэжэ, ажаллаха, нютагаймнай аргашадые арадай медицинын онол аргануудта, дүй дүршэлдэ һургаха юм.

Гадна манай аргашадые хитад болон монгол эмшэлэлгэдэ һайнаар һургахын тула хойшодоо тэдэниие Хайлаар хото эльгээхэ ёһотойбди. Гол түлэб хитад хэлэ тухайлха, хуушан монгол үзэг бэшэг шудалһан нүхэдые манда һуралсалда эльгээбэлтнай, һайн һэн гэжэ тэндэхи эмшэд дурадхал оруулна.

Тиихэдэ Хайлаар хотын медицинскэ училищада монгол медицинын фельдшернүүд болон эмшэдые бэлдэхэ аргатай болохомнай. 1991 онһоо тусхай хэлсээнэй ёһоор, 10—15 залуушуул һурахаар тиишэ эльгээгдэхэ.

Манай округой олониитэ арадай медицинын түбэй гэр өөһэдынгөө хүсөөр бариха гэһэн шиидхэбэри абаба. Могойто тосхоной «Родина» гэжэ артель энэ барилга хэхэ зүбшөөлөө үгэнхэй. Зүгөөр, эмнэлгын түбэй түхеэрэлгэ Хитад ороной мэргэжэлтэд хүсэндэнь оруулхаар бэлэн.

Энэ эмнэлгын газар хүсэндөө ороод байхадаа, округой арад зондо айхабтар аша туһатай байха байна. Жэшээнь, Хайлаар хотын хитад болон монгол медицинын эмшэд гэдэһэ доторойн, бөөрын, эльгэнэй, хоолой-хотын, саба-суухын болон бусад үбшэнүүдые айхабтар һайнаар аргалдаг.

Тиимэһээл манай Ага нютагай аргашад хүршэ ороной эмшэдһээ дүй дүршэл халан абажа, үбһэ ногоогоор хэгдэһэн тан уулгажа, шуһа ханажа, зониие аргалха юм. Гадна арадай медицинын түбтэ яһаа хухарһан, үе мэсээ булгарһан, хүндэһэн хүнүүдые аргалха тусхай мэргэжэлтэд бэлдэгдэхэ юм.

Б. ГАРМАЖАПОВ,
манай корр.

Спорт — Спорт — Спорт

ЖЭЛЭЙ ЭХИЛЖЭ БАЙГААШЬЕ ҺААНЬ...

Һүр харбалгаар профсоюзуудай спортын бүлгэмэй түрүү һуури эзэлхын түлөө нээмэл мүрысөөн Зүүн Сибириин технологическа институдай хүнгэн атлетикын манеж соо болобо. Профсоюзуудай спортын бүлгэмэй, мүн «Динамын» 60-аад мэргэшүүл хабаадаа.

...һүүлэй жэлнүүдтэ Буряад ороной мэргэшүүл урдынгаа нэрэ хүндые һэргээжэ байна. Үнгэрһэн жэл энэ талаар илангаяа урагшатай байгаа гээд тэмдэглэлтэй. СССР-эй габьяата тренер М. Ю. Дабаевай манай республикада ерээд, хүдэлжэ эхилһэниинь ашаяа харюулжа захалба гэхэдэ, алдуу болохогүй. Энэ хэлээшээ хэдэн жэшээгээр батадхая. Брест хотодо үнгэргэгдэһэн СССР-эй чемпионадта СССР-эй спортын габьяата мастер Владимир Ешеев, манай республикын түлөөлэгшэд — уласхоорондын классай спортын мастер Валентин Дарханов, спортын мастер Валерий Лысенко гэгшэдһээ бүридүүлэгдэһэн РСФСР-эй суглуулагдамал команда илажа, ороной чемпион болоо һэн. Хубиин тоосоогоор Улаан-Үдын техническэ мэргэжэлэй 7-дохи училищиин 17-той һурагша Валерий Лысенко онсо шалгаржа, бронзо медаляар шагнагдаһан байгаа. Тиигэжэ тэрэ уласхоорондын классай спортын мастерай норматив дүүргэбэ. Жаргал Дамбиев Валерий Лысенко хоёр Украинын Сума хотодо залуушуулай бүхэсоюзна зунай спортын нааданай чемпионууд болоһон байгаа. Үнгэрэгшэ намар В. Лысенко Афина хотодо болоһон Европын чемпионадта хабаадахадаа, энэ түбиин арба гаран ороной 80 мэргэшүүл сооһоо 20-дохи һууринда гараһан байха юм...

«Динамо» бүлгэмэй Буряадай республиканска соведэй дэргэдэхи Олимпиин наадануудта бэлэдхэлэй «Годли» гэжэ түбэй 9 гэшүүд — уласхоорондын классай спортын мастернууд В. Дарханов, В. Лысенко, спортын мастернууд Ж. Дамбиев, А. Савельев, С. Жалсараев, М. Ринчиндоржиев, М. Китаева, В. Савельева, Е. Цыганова гэгшэд эдэ үдэрнүүдтэ Новочебоксарскда боложо байһан СССР-эй үбэлэй чемпионадта хабаадана.

Тиигээшье һаань, профсоюзуудай спортын бүлгэмэй нээмэл мүрысөөндэ хабаадаһан залуу мэргэшүүл жэлэй һаял хада эхилжэ байгаашье һаань, яһала үндэр үрэ дүнгүүдые харуулба.

М-1 упражненеэр харбахадаа, Улаан-Үдын локомотив-вагон заһабарилгын заводой электромонтёр спортын мастер Константин Доржиев 1216 очко абажа, түрүү һуури эзэлбэ. Ниислэл хотын 49-дэхи һургуулиин 11-дэхи классай һурагша, спортын мастер Владислав Саганов тэрээнһээ гурбан очкогоор гартаа. Профсоюзуудай спортын бүлгэмэй тренер, спортын мастер Валерий Лазарев 1204 очкотойгоор гурбадахи һууринда гараһан байгаа. Спортын мастернууд В. Дэмпилов, В. Федоров, мастерта кандидат С. Аксененко гэгшэд эрхим зургаанай тоодо оробо. 90 метрһээ — В. Лазарев (274 очкотойгоор), 70 метрһээ — В. Саганов (312 очкотойгоор), 50 метрһээ — В. Федоров (317 очкотойгоор). 30 метрһээ харбахадаа, В. Дэмпилов 342 очкотойгоор илаа. К. Доржиев бүхы зүйлнүүдтэ зайнуудта жэгдэ һайнаар харбажа, түрүү һуури эзэлһэн байха юм.

Сагаалса дээрэ гараһан 27 эхэнэрнүүдэй дундаһаа гол түлэб спортын мастернууд Гэрэлма Эрдынеева, Намжил Шутукова (Доржиева) гэгшэдэй хоорондо һонирхолтой шанга тэмсэл болобо. Тэдэнэр үндэр үрэ дүнгүүдые түйлаа. Г. Эрдынеева 1284 очко тудажа, М-1 упражненеэр шалгарба. Н. Доржиева 8 очкогоор гартаһан байха юм. 1208 очкотой Елена Ефремова («Динамо») гурбадахи һууринда гараа. Спортын мастерта кандидадууд Д. Бальчиндоржиева, Е. Малгатаева, Н. Максимова гэгшэд эрхим зургаанай тоодо ороһон байна. 70, 60 болон 30 метрһээ харбахадаа, Н. Доржиева түрүү һуури эзэлээ. Г. Эрдынеева 50 метрһээ харбахадаа, 322 очко тудажа, онсо шалгарһан байха юм.

Мүрысөөнэй гурбадахи үдэр Г. Эрдынеева хёрхо мэргэнээр харбаһан байгаа. Эрэшүүлэй дундаһаа «Динамо» бүлгэмэй эдир харбагшад В. Саганов, С. Аксененко гэгшэд һайнаар харбаба.

Түгэсхэлэй мүрысөөндэ тэмсэлэй охин буураагүй. Һүүлшын гурбан һурша табихынгаа урда тээ Улаан-Үдын 49-дэхи һургуулиин 9-дэхи классай һурагша Станислав Аксененко 2 очкогоор түрүүлжэ ябаба. Эгээл энэ үедэ спортын мастер Константин Доржиев бэеэ гартаа абажа, 301 очкотойгоор профсоюзуудай спортын бүлгэмэй үбэлэй чемпионой нэрэ зэргэдэ хүртөө. Эдир хүбүүн С. Аксененко тэрээнһээ нэгэ очкогоор гартажа, хоёрдохи һуури эзэлбэ. Профсоюзуудай спортын бүлгэмэй тренер, спортын мастер Константин Эрдынеев ВСТИ-гэй студент, спортын мастерта кандидат Владимир Чебаков гэгшэд тус тустаа 297 очко тудаһан байгаа. Бронзо медальда хүртэгшые элирүүлхын тула тэдэнэр дахинаа 3—3 годлёор харбаха ушартай болобо. Эндэ К. Эрдынеев булижа, гурбадахи һуури эзэлээ. В. Саганов, Ц. Бальчинов гэгшэд эрхим зургаанай тоодо ороһон байха юм.

Зүүн Сибириин технологическа институдай студентка, спортын мастер Намжил Доржиева түгэсхэлэй мүрысөөндэ һайнаар харбажа, 336 очко тудажа, чемпион болоо. Энэмнай манай республикын шэнэ рекорд мүн. Буряадай багшанарай институдай студентка, спортын мастер Гэрэлма Эрдынеева тэрээнһээ 12 очкогоор гартажа, хоёрдохи һуури эзэлбэ. «Динамо» бүлгэмэй харбагша Елена Ефремова 313 очкотойгоор гурбадахи шатын дипломоор шагнагдаһан байха юм.

Илагшадта профсоюзуудай спортын бүлгэмэй Хүндэлэлэй грамотанууд, барюулагдаба.

Б-М. ЖИГЖИТОВ.

ҺУРАГШЫН АМЖАЛТА

Хүнгэн атлетикээр РСФСР-эй Арадай эрдэм һуралсалай министерствын түрүү һуури эзэлхын түлөө үбэлэй мүрысөөн Липецк хотодо болобо.

Улаан-Үдэ хотын 49-дэхи һургуулиин 10-дахи классай һурагша Ира Константинова энэ мүрысөөндэ хабаадахадаа, 175 сантиметр үндэрые харайжа, хоёрдохи һуури эзэлхэһээ гадна, спортын мастерта кандидадай норматив дүүргээ. Тиихэдэ энэнь республикын эхэнэрнүүдэй дунда тогтоогдоһон рекордһоо ородоол 2 сантиметрээр гартана.

И. Константинова хадаа Улаан-Үдын Олимпиин халаанай хүүгэдэй спортын тусхай 1-дэхи һургуулиин тренер Андрей Чебунинай һурагша юм. Эдэ үдэрнүүдтэ тэрэ Россин суглуулагдамал командын бүридэлдэ оруулагдажа, энэ хотодо үнгэргэгдэхэ СССР-эй түрүү һуури эзэлхын түлөө мүрысөөндэ хабаадахые бэлдэжэ байна.

Б. МИРОМАНОВ.

ГЭДЭРГЭНЬ ТАТАА

Энэ мүрысөөндэ аха дүү МНР-эй Улаан-Баатар хотын политехническэ, Братскын индустриальна, Улаан-Үдын технологическа институдай шатаршад хабаадалсаба. Хэдэн үдэрэй туршада үргэлжэлһэн мүрысөөнэй дүн гаргахада, Братскын шатаршад 8,5 очкотойгоор түрүү һуури эзэлбэ. Улаан-Баатар хотын команда 7,5 очко абажа, хоёрдохи һууринда гараба. Манай технологическа институдай команда 7 очкотойгоор һүүлшын һуури эзэлжэ гарга. Эндэ нэгэдэхи командын гэшүүд Александр Сергионов Баир Цыренов хоёр наадандаа ерэнгүй байжа, командаяа гэдэргэнь татаа. Командын гэшүүдэй дундаһаа Баир Митыпов гурбанһаа гурбан, Энгельсина Улымжиева, Оксана Сурикова гэгшэд тус тустаа 2,5 очко абажа, түрүү һууринуудые эзэлһэн байна.

Л. ГАРМАЕВА,
мүрысөөнэй ахамад судья.

ТОБШОХОНООР

Селенгинск тосхондо республикын физкультура, спортын эмхинүүдэй бүлгэмүүдэй хүтэлбэрилэгшэд, эдэбхитэд февралиин 9-дэ сугларжа, «Республика дотор физическэ культура болон спортдо олон хүн зониие хабаадуулха, саашаданьулам хүгжөөхэ» гэһэн асуудал зүбшэн хэлсэбэ. Тус асуудалаар республикын физкультура болон спортын гүрэнэй комитедэй түрүүлэгшэ Г. Н. Манжуев элидхэл хэхэ юм.

Зүблөөн-семинарта республикын арадай депутадуудай районно Соведүүдэй гүйсэдкомуудай түрүүлэгшын орлогшонор, профсоюзай спортын бүлгэмүүдэй, министерствэнүүдэй түлөөлэгшэд хабаадалсаха байна.

Манай корр.

ТҮЙМЭРЭЙ АЮУЛҺАА ҺЭРГЫЛЭЕЛ!

Үнгэрһэн жэлдэ республика дотор 2702 түймэр сорьбхилжо, арадай ажахыда хоёр миллионһоо дээшэ түхэриг мүнгэнэй гарза хэгдэһэн байха юм. Эндэ 49 хүн, тэрэ тоодо 12 үхибүүн наһа бараа. Тиихэдэ 481 гэр байра, 747 толгой үхэр мал, 1433 тонно тэжээл, хэдэн олон машина, техникэ галай аюулда ороо гэһэн мэдээсэл олоной дунда шэнэлал, гашуудал түрүүлнэ.

Түймэрэй болоһон шалтагааниие элирүүлхэдэ, гэрэй ээзэд, мал харууһалжа байгшад галда болгоомторгүйгөөр хандажа, байра байдалаа аюулда оруулһан байха юм. Энэл ушарһаа республика доторнай 245 түймэр боложо, хэдэн мянган түхэриг мүнгэнэй гарза хэгдээ бшуу. Зайн галай түхеэрэлгэнүүдые муугаар, буруугаар хэрэглэһэнһээ, үхибүүдэй галаар наадаһанһаа боложо, 380-аад түймэр дүжэржэ, ехэ зөөри галай аюулда ороо ха юм. Мүн дулаасуулгын түхеэрэлгэ буруугаар хэрэглэһэнэй гэмээр олон түймэр республика дотор үзэгдэһэн байха юм.

Дээрэ хэлэгдэһэн гай гашуудал, аюул зарим нэгэнэй галай аюулһаа һэргылхэ уялгадаа хайша хэрэгээр хандадаг дээрэһээ тохёолдоо гэһэн тобшолол хэгдэнэ.

Декабриин 26-да Улаан-Үдын авиазаводой филиалай Северобайкальск хотодо шэнээр баригдажа байһан 12 байратай гэртэ түймэр болоо һэн. Электро-гагнуурша Н. Н. Приоров сантехник В. Н. Сужароков хоёрой галай аюулһаа һэргылхэ дүрим сахингүй гагнууриин ажал хэһэнэй удаа аяар жараад мянган түхэригэй хохидол ушаруулагдаһан байха юм. Декабриин 27-до «Дом торговли» гэһэн магазин соо баһал иимэ ушарһаа түймэр эхилһэн байгаа. «Востоксибсантехмонтаж» трестын электро-гагнуурша В. П. Суздалев гагнуури хэжэ байтараа подвал руу галай ошо унагааһан байба.

Ажалшадай гэр байранууд соо түймэр олоор болоно. Декабриин 17-до Закаменскда Г. Б. Чимитовагай гэртэ үнгэтэ телевизорынь тэһэ һүрэжэ, галай аюул һүжэрһэн юм. Үни удаан саг соо телевизорээ эмаруулангүй хүдэлгэхэдэнь, электросетьнь халажа, иимэ гай тодхор ушаруулба бшуу. Северобайкальск хотодо 13 байратай гэр шатажа, сэгээн үбэл дунда хүн зониинь байрагүй үлэшэһэн байха юм. Эрхэтэн Тузиков мэргэжэлтэдтэй зүбшэнгүй, подвал руугаа электрын гал оруулһан байгаа.

Үнгэрһэн жэлдэ һогтуу хүнүүдэй гэмээр 52 түймэр болоһон юм. Жэшээнь, декабриин 17-до Ивалгын районой Ганзурино һууринда ажаһуудаг Д. П. Герасимов һогтуугаар хамта һуудаг эхэнэртээ хэрэлдээд, гэртэхи эд барааень газаа гаргажа, солярка адхаад, галдажархиһан байгаа. Тиигэжэ 15.500 түхэриг мүнгэнэй гай гарза хэгдээ.

Түймэрһөө һэргылхэ хүдэлмэридэ хайхарамжагүйгөөр хандадагһаа боложо иимэ ехэ аюул тохёолдоно гээшэ.

Т. ГУЛГЕНОВА,
республикын МВД-гэй хүдэлмэрилэгшэ.

Кино, театрнуудта

Бурятская филармония
В театре оперы и балета — концерт симфонического оркестра филармонии — в 19-30. Действителен абонемент № 5.

«Дружба»
Сказка о мальчише-кибальчише — в 10, Люби и верь (2 серии) — в 12, 18-10, 20-50, Стеклянный лабиринт — в 15.

«Родина»
Отряд Трубачева сражается — в 10, 16, Спальный вагон — в 14, 18-10, 21-50, В Джазе только девушки — в 12, 20.

«Прогресс»
Красный зал — Бей, первым, Фреди! — в 10, 11-50, 13-40, 15-30, 17-20, 19-10, 21. Зеленый зал — Месть и закон (2 серии) — в 10, 12-40, 15-20, 18-10, 20-50.

«Эрдэм»
Мультфильмы — в 9-40. Короткое замыкание — в 11, 12-40, 14-30, Полет навигатора — в 16-10, 18, 20-10, 21-40.

«Октябрь»
До первой крови — в 9-50, 14, Зита и Гита (2 серии) — в 11-30, 15-40, 18-20, 20-50

«Восток»
Приключения Элли и Рару — в 15-30, Полет навигатора — в 17, 19, 21.

«Байкал»
Веселое волшебство — в 15-30, Однажды в Америке (3 серии) — в 18-30.

Сэнхир экран

НЭГЭДЭХИ ПРОГРАММА

МОСКВА. 12.25 — Хүүгэдтэ зорюулагдаһан дамжуулга. 13.25 — Сонсхолнууд, мэдээсэлнүүд. 13.30 — Время. 16.30 — Илалтын 45 жэлдэ. «Солдадай мемуарнууд» гэһэн циклһээ. «И орденов своих с собою им не положено иметь» — баримтата фильм. 17.30 — Мультфильмнүүд. 18.00 — «Как у Сунжи, как у реченьки» гэһэн дамжуулга. 18.30 — Останкинадахи концертнэ студида хэрэг ябуулга эрхилдэг хүнүүдэй уулзалга. 19.30 — Время. 20.00 — Хоккейгээр СССР-эй чемпионат. ЦСКА — «Химик». 22.00 — Время. 22.30 — «Хубилган шэнэдхэлгэ: асуудалнууд ба тэдэниие шиидхэлгэ». СССР-эй нютагай өөрын захиргаанай ба нютагай ажахын юрэнхы үндэһэ һуури тухай хуулиин проектые зүбшэн хэлсэлгэ. 23.30 — США-гай национальна симфоническа оркестрэй концерт. Уран һайханай хүтэлбэрилэгшэ ба ахамад дирижорынь М. Ростропович. 01.50 — Ехэшүүлдэ мультфильм.

ХОЁРДОХИ ПРОГРАММА

МОСКВА. 12.05 — «В поисках Санкт-Петербурга» — баримтата фильм. 12.35 — Литература. 10-дахи класс. 13.05 — «Хождение по мукам» — уран һайханай фильм. 9-дэхи сери. «Рощин». 14.10 — Ритмическэ гимнастика. УЛААН-ҮДЭ. 17.30 — Киноочерк. 17.40 — «Был день и час» — баримтата фильм. 18.30 — Байгал. 18.55 — Газар тухай хөөрэлдөөн. Буряадай АССР-эй арадай депутадта кандидат А. П. Калашников дамжуулгада хабаадаха. 19.30 — «Ая-ганга» (буряадаар). 20.15 — «Танай бэшэгүүдээр». Инвалидуудай республиканска бүлгэмһөө Буряадай АССР-эй арадай депутадта кандидат Л. Ц. Булдаева, В. Ф. Карпиченко, Улаан-Үдын горсоведэй арадай депутадта кандидат Н. Н. Левицкая, Гусиноозерско горсоведэй арадай депутадта кандидат В. С. Федотов дамжуулгада хабаадаха. 21.0 — Шэнэ һонин (буряадаар). МОСКВА. 21.15 — «Амгалан нойрсогты, бэгашуул!». 21.30 — СССР-эй Верховно Соведэй сесси дээрэ.

НАШ АДРЕС:
670000, УЛАН-УДЭ
ул. Каландаришвили, 23.

Телефоны редакции: редактор—2-50-96, приемная—2-54-54, зам. редактора—2-68-08, зам. редактора—2-62-62, отв. секретарь—2-50-52, секретариат—2-66-76; отделы: партийной жизни и пропаганды—2-60-91, 2-56-23; промышленности и строительства—2-61-35, агропромышленный—2-64-36, 2-63-86; советского строительства и быта—2-69-58; культуры и школ—2-60-21, 2-57-63; информации—2-34-05; переводов—2-54-93; писем и селькоров—2-67-81; корректорская—2-33-61; выпускающие—2-35-95; собственные корреспонденты: п. Баргузин—91-1-44, г. Северобайкальск—35-73, п. Хоринск—55-6-99, г. Закаменск—31-61, п. Кырен—91-9-79, п. Агинское—3-40-69. Директор издательства—2-37-32, бухгалтерия—2-33-77, вахта—2-56-62.

Газета выходит 300 раз в год. Объем 2 п. л. Индекс подписки газеты 50901.

Газета отпечатана ...канской типографи... издата Бурятской А... ректор 2-40-45. Н-00337. Заказ № 38.